

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі
Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

**Орта білім беру ұйымдарында білім алушылардың тәртіп бұзушылығы
кезінде әрекет ету алгоритмі**

Астана, 2022 ж.

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесімен
баспаға ұсынылды (2022 жылғы 13 маусымдағы №7 хаттама)

Орта білім беру ұйымдарында білім алушылардың тәртіп бұзушылығы
кезінде әрекет ету алгоритмі – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2022. – 43
б.

Әдістемелік нұсқаулықтар отандық және халықаралық тәжірибені
зерделеу негізінде орта білім беру ұйымдарындағы оқушылардың тәртіп
бұзушылығы кезінде әрекет ету алгоритмін ұсынады.

Әдістемелік нұсқаулықтар мұғалімдерге, тәрбие ісі жөніндегі
орынбасарларына, әдістемелік кабинет қызметкерлеріне және т.б. пайдалы
болады.

© Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2022

Кіріспе

Тәртіп этикалық категория ретінде негізінен қоғамдағы мінез-құлықтың міндетті нормалары мен ережелерін жүзеге асырумен байланысты.

Мектептің қалыпты оқу қызметінің негізгі шарты бола отырып, мектеп тәртібі оқушылардың мінез-құлқы мен іс-әрекетіне қойылатын міндетті ережелер мен талаптардың тұтас жүйесін қамтиды.

Мектептегі тәртіп оқушылардың мектепте және одан тыс жерде тәртіп ережелерін сақтауы, өз міндеттерін анық және ұйымдасқан түрде орындауы, қоғамдық ережеге бағынуы ретінде анықталады. Тәртіптің жоғары деңгейінің көрсеткіштері – оқушылардың мектепте, қоғамдық орындарда, жеке мінез-құлқында оны сақтау қажеттілігін түсінуі; еңбек тәртібінің, оқудың, бос уақыттың жалпы қабылданған нормалары мен ережелерін сақтауға дайындығы мен қажеттілігі; мінез-құлықтағы өзін-өзі бақылау; мектепте және одан тыс жерлерде тәртіп бұзушылармен күресу.

Тәрбиенің гуманистік парадигмасы әлеуметтік қағидалар мен мінез-құлық нормаларын саналы түрде жүзеге асыруда көрінетін саналы тәртіпті қалыптастырудың маңыздылығын бекітеді. Оның қалыптасуында мектептің оқу-тәрбие үрдісі маңызды рөл атқарады.

Бұл әдістемелік нұсқаулықтар білім беру ұйымдарындағы тәртіп бұзушылықтардың сипаты мен мазмұны туралы қысқаша ақпарат береді, халықаралық және отандық тәжірибені зерделейді, мектеп қабырғасында оқушылардың тәртіптік бұзушылықтарына әрекет ету алгоритмін әзірлейді.

1 Оқушылардың тәртіп бұзушылығы: мәні мен мазмұны

Фоминова атап өткендей, «тәртіп» сөзі мектеп өміріне қатысты ең көп қолданылатын сөз, өйткені оқушылардың тәртіпті мінез-құлқы мәселесі әрқашан өзекті және өзекті болды [1].

Кең мағынада тәртіп – бұл қоғам мүшелерінің, ұйымның белгіленген тәртіпке, жалпы қабылданған ережелер мен нормаларға бағынуы. Зерттеушілер профилактикалық, қолдаушы және түзетуші пәндерді ажыратады:

ПРОФИЛАКТИКАЛЫҚ тәртіп – болашақ бұзылуларға белсенді түрде дайындалу үшін сабақтың алғашқы күндерінде сыныпта күтулерді, нұсқауларды және тәртіп ережелерін орнату.

ҚОЛДАУ тәртібі - мектеп Жарғысының белгіленген ережелерін бұзған жағдайда туындайды. Бұл әдетте ауызша ескерту немесе оқушының мінез-құлқын түзету туралы ұсыныс.

ТҮЗЕУ тәртібі білім алушы тәртіпті сақтауға қайталап әрекет жасағаннан кейін өзінің мінез-құлқын өзгерте алмаған кезде пайда болады. Бұл негізінен бұзушылықтан кейін туындайтын салдарға жатады.

Ғылыми әдебиеттерде оқу орындарындағы тәртіп мәселелері тұлғааралық қарым-қатынас психологиясы мен тұлға ішілік даму аясында қарастырылады. Тәртіпті мінез-құлықтың психологиялық мәні оның сыртқы көріністерімен (басқа адамдар енгізген талаптарды орындау) және ішкі қатынаспен (өзіне жасалған талаптарды орындау) байланысты. Тәртіптің сыртқы көрінісінің болуы жазадан қорқумен немесе басқа адамдар тарапынан бағалануды қаламаумен байланысты болуы мүмкін болса, онда тәртіпке деген көзқарас кез келген өзгермелі жағдайларға қарамастан саналы мінез-құлық болып табылады [1].

Тәртіпті мінез-құлықты талап еткенде сыртқы ынталандырулар жиі қолданылады. Бірақ сұрақ қою маңызды: «бұл қанша уақыт?» және «қандай бағамен?». Тәртіптің ішкі позициясын тәрбиелеу әлдеқайда қиын, өйткені бала белгілі бір мінез-құлықтың өзіндік мағынасын табуы керек, өзіне және айналасындағыларға осындай мінез-құлықтың сақталуына ықпал ететін көзқарасын қалыптастыруы керек.

Америкалық психолог А.Бандура: «Адам өзінің келешегін психологиялық заңдылықтар бойынша ұйымдастыратындықтан, жағдайдағы өзінің мінез-құлқы үшін тек ол әсер ететін адамдардың алдында ғана емес, өзіне де жауапты» [2] дегенге назар аударды. Сонымен, тәртіп кемелденген адамның іштей қабылдап, бойына сіңірген ережелерімен, оның дұрыс мінез-құлық туралы ұғымының қалыптасуымен байланысты.

Тәртіптің қалыптасуы сыртқы, әлеуметтік факторлардың (отбасының, мектептің, жалпы қоғамның рөлі) әрекетімен де, ішкі, тұлғалық (құндылықтар, мінез-құлық қасиеттері, әдеттер, темперамент) әсерімен де байланысты.

Л.С.Выготскийдің мәдени-тарихи концепциясы бойынша баланы қоршап тұрған мәдени орта оған белгілі бір даму векторын қояды, ол тек осы ортаның оған бүгін не бере алатынын ғана біледі. Мәдени ортамен белсенді әрекеттесу кезінде бала

қарым-қатынас, мінез-құлық формаларын меңгереді және олар оның ішкі ұстанымына айналады [3].

Егер отбасында, мектепте балаға белгілі бір мінез-құлық ережелері түсіндірілсе, көрсетілсе, ол біреудің бақылауымен осы ережелерді жүзеге асыруға тікелей қатысатын болса, онда олар балаға өзінікі ретінде қабылдауы, оның ішкі позиция.

Сонымен мәдениет тіл, рәміздер жүйесі арқылы қалыптасқан жинақталған күй жеке адамға белгілі бір мақсатты әсер етеді. Сондықтан баланы қоғамның мәдени өміріне қосу, ересек баланың өнер туындыларына эмоционалды түрде енуіне, ғылыми еңбектердің мәніне, мәдениет мұраларымен таныстыруға, түсінуге көмектесуі маңызды [3].

Психологияда қалыптасқан белсенділік теориясы біздің санамыз бен іс-әрекетіміз арасындағы байланыстың маңыздылығын атап көрсетеді: шындықтың саналы сәттері бізді белсенділікке итермелейді, оған әсер етеді, ал біз орындайтын іс-әрекет санамызда белгілі бір өзгерістерге әкеледі. Бұл тәсілмен адамның тиісті әрекетті орындауға белсенді қатысуын айналып өтіп, оның қандай да бір қасиетін дамыту мүмкін емес. Баланы тәртіпке үйрету мүмкін емес, егер ол белгілі бір мінез-құлық ережелерінің маңыздылығын талқылауға белсенді түрде қатыспаса, оларды орындаған кезде жағымды эмоцияларды бастан кешірмесе. Сонда ғана мұндай мінез-құлық белгілі бір жағдайдағы мінез-құлық тактикасын ойлаумен және түсінумен байланысты емес функцияға айналады. Әуелі ойластырылған іс-әрекет, дағдыға айналу – уақыт бөлу, тәртіп пен тазалықты сақтау, ұжымда белгілі бір бағыныштылықты сақтау, сөйлеушіні мұқият тыңдау, сабаққа шақырылған қоңырауға жауап беру, тапсырманы орындау, т.б. [4].

Тәртіптің қалыптасуына әсер ететін әлеуметтік факторларды зерттегенде, бұл заң, ең алдымен, әрекет етеді деп есептеген американдық психолог Б.Скиннер зерттеген күшейту және жазалау заңының әрекетіне мұқият назар аудару керек. баланың жаңа мінез-құлқын қалыптастыруда. Айта кету керек, Б.Скиннер жазалау сияқты әсерге теріс көзқараста болды, ол жаза тез, бірақ қысқа мерзімді әсер береді деп есептеді.

Тәрбие тәжірибесі қатал жазаның тиімсіздігін ғана емес, оның жеке адамға деструктивті әсерін де көрсетеді. Скиннер дұрыс емес мінез-құлықты елемеу маңыздылығы мен тиімділігіне және оқушының дұрыс мінез-құлқына оңды күшейту түрінде жылдам жауап беруге назар аударды [5].

Скиннердің пікірінше, дұрыс мінез-құлықты оңды күшейту ғана балаға берілген жағдайда өзін қалай ұстау керектігін көрсетеді. Мұғалімнің осы немесе басқа бала үшін қандай күшейту маңызды болатыны туралы ойлануы маңызды - біреу үшін жаңа жауапты тапсырма, ал біреу үшін - жақсы орындаған жұмысы үшін міндеттердің бір бөлігін босату, біреу үшін ынталандыру. сынып алдында, ал біреу үшін - содан кейін күнделікке мақтау [5].

А.Бандура әзірлеген әлеуметтік оқыту теориясында еліктеу баланың мінез-құлқын дамытудың маңызды механизмі ретінде қарастырылады. А.Бандура балалар мен жасөспірімдердің агрессивтілігін ұзақ уақыт бойы зерттеп, оның

ішінде фильмдер мен мультфильмдерді пайдалана отырып, балалар мен жасөспірімдерде агрессияны дамытуда имитацияның үлкен маңызы бар екенін атап өтті. Еліктеу мінез-құлқына ерекше әсер ету белгілі бір мінез-құлық үлгісін көрсетуші тұлғаны әлеуметтік мақұлдау немесе әлеуметтік айыптау арқылы қамтамасыз етіледі [2].

Оқушылардың тәртіпті мінез-құлқын дамытудағы әлеуметтік ортаның рөлін ескере отырып, әдет-ғұрыптар мен мәдени дәстүрлердің рөліне тоқталған жөн. Ішкі, саналы тәртіп мәдениеті арқылы тәрбие беру туралы айтып отырмыз. Қоғам деңгейінде қандай да бір ритуализацияның болмауы, өсіп келе жатқан адамның келесі жас деңгейіне өту мәдениеті оның дезадаптациясын, сондай-ақ тәртіпсіз мінез-құлқын тудыруы мүмкін.

Бұл тұрғыда оқушылардың әлеуметтік салауаттылығын қамтамасыз етудің ең маңызды факторы ретінде мектеп ортасының рөлі ерекше өзектіленеді. Қазіргі ғылыми әдебиеттерде «мектеп ортасы», «мектеп климаты» және «мектеп мәдениеті» ұғымдары мазмұны жағынан ұқсас болып қолданылады. Оларға физикалық және психологиялық қауіпсіздік, мектеп қауымдастығына қатыстылық сезімі, мектеп өміріне араласу, сондай-ақ білім беру процесінің субъектілері арасындағы қарым-қатынас сияқты әлеуметтік салауаттылықтың аспектілері кіреді.

Тәртіп мәселелері әсіресе оқу іс-әрекеті аясында айқын көрінеді. Шынында да, тиімді, ыңғайлы және жанжалсыз оқу үшін сыныптағы тәртіп өте маңызды, бірақ қазіргі уақытта бұл көптеген мұғалімдер үшін ең үлкен қиындықтардың бірі болып табылады. Мектептегі сабақты ұйымдастырудың тәртіпсіз мінез-құлық көрінісіне әкелетін негізгі кемшіліктері:

- а) барлық оқушылардың сабаққа әлсіз қамтылуы;
- б) сабақта оқу-танымдық іс-әрекетті құрылымдау жеткіліксіз: тапсырмалар қойылмаған, оқушылардың нені, қалай және не үшін істеу керектігі көрсетілмеген;
- в) рационалды емес жұмыспен қамту және соның салдарынан оқушылардың сабақтағы өнімділігінің төмендігі және оқушылардың өз жұмысына қанағаттанбауы.

Сондықтан мектептегі мінез-құлық ережелерін оқушылардың бойына сіңіру бойынша мұғалімдердің жұмысы парыз бен жауапкершілік сезімін тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады.

2 Орта білім беру ұйымдарындағы тәртіп бұзушылықты реттеу: халықаралық және отандық тәжірибе

Зерттеулер көрсеткендей, мектептегі тәртіптік мәселелерге қатаң шаралар болашақта оқушының үлгеріміне, сабаққа қатысуына және мінез-құлқына теріс әсер етеді.

АҚШ-та алдын алу әдістері (prevention methods) және интервенция әдістері (intervention methods) ретінде қызмет ететін білім алушылардың мінез-құлқын қолдаудың әмбебап стратегияларын қолданудың маңыздылығы атап өтіледі.

Ұлттық деңгейдегі мінез-құлықты қолдау жүйесін үйлестірумен қауіпсіз және қолдаушы оқыту ортасының ұлттық орталығы (National Center of Safe and Supportive Learning Environments) айналысады. Орталық Штаттарға, округтерге, мектептерге, жоғары оқу орындарына және қауымдастықтарға мектептің климаты мен оқу жағдайларын жақсартуға бағытталған ақпарат пен техникалық көмек ұсынады, осылайша барлық оқушылар жоғары оқу жетістіктеріне қол жеткізе алады. Онда мектептің климаты мен оқу жағдайларына әсер ететін бірқатар мәселелер қарастырылады, соның ішінде жарақат, психикалық денсаулық, қорқыту, тәртіп, зорлық-зомбылықтың алдын алу және адам саудасы. АҚШ-та қабылданған ғылыми негізделген стратегиялар позитивті мінез-құлықты қолдау (PBS) (Positive Behavior Support), әлеуметтік және эмоционалды оқыту (Social and Emotional Learning), жарақат-ақпараттандырылған тәжірибе (Trauma-Informed Practice) және т.б.

Позитивті мінез-құлықты қолдау (PBS) - бұл ғылыми зерттеулерге негізделген араласудың көп деңгейлі моделі, сонымен қатар қосымша қолдауды қажет ететін студенттерге арналған шағын топтық және жеке бағдарламалар. Бұл модель нақты анықталған күтілетін нәтижелермен жағымды мектеп мәдениетін құруға бағытталған жалпы күш-жігерді қамтиды. Жаза емес, алдын алу стратегиялары өмір сапасын жақсарту және проблемалық мінез-құлықты азайту үшін қолданылады. Осылайша, мектептегі «позитивті мінез-құлықты қолдау» «сыныпты тиімді ұйымдастыру мен басқарудың алдын алу және негіздеуді» қамтамасыз етеді және оқушылардың деструктивті мінез-құлықтың тиімді төмендететіні көрсетілген. Бірінші әмбебап деңгейде мектеп мінез-құлыққа қатысты белгілі бір үміттер мектеп қоғамдастығының барлық мүшелері білетін және мақұлдайтын. Содан кейін мұғалімдер біліктілікті арттыру курсынан өтеді, PBS қызметін үйлестіру үшін негізгі команда құрылады, сондай-ақ уақытылы шешім қабылдау үшін оқушылардың мінез-құлықты бақылау жүргізіледі. Екінші деңгейде осындай қолдауды қажет ететін балалармен тығыз жұмыс жүргізілуде. Үшінші деңгейде екінші деңгейдегі бағдарламалар тиімсіз болып шыққан балаларға арналған ғылыми негізделген жеке бағдарламалар ұсынылады. Бұл деңгейде мұғалімдер мектеп психологтарымен және арнайы білім беру мұғалімдерімен тығыз қарым-қатынас жасайды.

Әлеуметтік-эмоционалды оқыту тұжырымдамасы (social and emotional learning) академиялық, әлеуметтік-эмоционалды оқытуға арналған бірлестік әзірлеген (Academic, social and Emotional Learning үшін Collaborative). CASEL анықтамасына сәйкес, әлеуметтік-эмоционалды оқыту білім беру процесінің ажырамас бөлігі болып табылады, ол арқылы студенттер эмоцияларды басқару, жеке және ортақ мақсаттарға жету, қарым-қатынас орнату және жауапты шешімдер қабылдау дағдыларын дамытады. CASEL мәліметтері бойынша, бұл мінез-құлыққа, оқу жетістіктеріне, мамандық таңдауына және ересек өмірдегі табысқа оң әсер ететін мұғалімдердің сыныптағы СЭО модельдеуі.

Ұлыбритания тәрбиешілерінің стандартында айтылғандай², британдық тәрбиешілер жақсы және қауіпсіз оқу ортасын қамтамасыз ету үшін

оқушылардың мінез-құлқын тиімді басқаруға шақырылады. Мінез-құлықты тиімді басқару әр мұғалімнің:

- * мектеп ережелеріне сәйкес сыныпта да, мектепте де мінез-құлықтың нақты ережелері бар;

- * бірқатар стратегияларды қолдану арқылы тәртіптік негіздерді белгілейді;

- * білім алушылардың әр түрлі қажеттіліктерін ескере отырып, білім беру процесіне тарту, ынталандыру, сондай-ақ қолдау көрсету арқылы сабақтарды тиімді басқарады.

Онтарио: оқушылардың жағымды мінез-құлқын насихаттау.

Онтариода провинциялық деңгейдегі оқушылардың мінез-құлқына қатысты мәселелер Білім Министрлігінің қауіпсіз мектептер және оқушылардың әл-ауқаты бөлімінің (Safe Schools and Student Well-Being Branch) жауапкершілік саласына кіреді. Ол сондай-ақ білім министрлігі 2014 жылдың сәуірінде, Онтариодағы білім беру реформалары басталғаннан кейін он жыл өткен соң жариялаған «кемелдікке жету: Онтарионың білім беру туралы жаңартылған көзқарасы» (Achieving Excellence: a renewed vision for Ontario Education) құжатында бекітілген.

Қауіпсіз мектептер бөлімі жұмысының және оқушылардың әл-ауқатының негізгі қағидағтары:

- * Қауіпсіз, құрметті, қамқор, инклюзивті және қабылдаушы оқу ортасы оқушылардың үлгерімі мен әл-ауқаты үшін өте маңызды.

- * Оқушылар өздерін қауіпсіз сезінуі керек және олардың әлеуетіне жету үшін мектепке бару қажеттілігін қанағаттандыруы керек.

- * Әділ, инклюзивті білім болашақтағы өркендеуді қамтамасыз ететін тығыз қоғам мен күшті экономика құру үшін орталық болып табылады.

- * Мектептерде қорқыту, кемсіту немесе сипаттаудың кез келген түрі қабылданбайды.

- * Күшті заңнамалық және саяси база жалпы мектептік тәсілмен ұштастыра отырып, қажетті жүйелі өзгерістерді жүзеге асырудағы маңызды қадамдар болып табылады.

- * Бүкіл мектеп қауымдастығы белсенді түрде қатысуы керек. Әрқайсысы-жүйе/мектеп басшылары, мұғалімдер/мектеп қызметкерлері, оқушылар мен ата – аналар-қауіпсіз, инклюзивті және қабылдаушы мектептерді құруда маңызды рөл атқаруы керек.

- * Нақты дәлелдер жалпы балаға бағытталған шешімдер (когнитивті, әлеуметтік, эмоционалды, физикалық) профилактика мен ерте араласуға негізделгенін және күнделікті оқумен және сыныптағы өзара әрекеттесумен байланысты болуы керек екенін көрсетеді.

Позитивті мектеп климаты

Мектеп климаты мен оқушылардың мінез-құлқы Онтариодағы білім беру саясатында бір-бірімен тығыз байланысты. Онтарио Білім министрлігінің мәліметі бойынша, мектептің жағымды климаты мектеп қоғамдастығының барлық мүшелері өздерін қауіпсіз, белсенді және қабылданған сезінген кезде

болады. Бұл, әдетте, оқушылардың мектепке деген күшті сезімін дамытады және бұзушылықтар жасау ықтималдығы аз.

Онтарионың қолайлы мектеп климатын насихаттау стратегиясы деректерді жинаудан басталады. Мектеп кеңестері кем дегенде екі жылда бір рет оқушылар, ата-аналар және мектеп қызметкерлері арасында мектептерде климаттық сауалнама жүргізуге міндетті. Мектеп кеңестері өздерінің сауалнамаларын жасай алады немесе Білім Министрлігі ұсынған үлгілерді қолдана алады.

Осы стратегияның бір бөлігі ретінде Онтариодағы әрбір мектепте мектептің қауіпсіздігі мен оқушылардың әл-ауқаты бойынша команда болуы керек. Командаға кем дегенде бір оқушы, бір ата-ана, бір мұғалім, бір педагогикалық емес қызметкер, бір қауымдастық серіктесі және мектеп директоры кіруі керек. Олар оқушылардың сауалнама деректерін зерттеп, директорға мектептің климаты мен қауіпсіздігі туралы ұсыныстар беруі керек.

Онтариодағы қолайлы мектеп климатын ілгерілету жөніндегі негізгі бастамалардың бірі-мінезді дамыту бағдарламаларын (character development programmes) іске асыру. Мінезді дамыту – бұл әмбебап қасиеттерді тәрбиелеу және оларды стандарт ретінде пайдалану үшін саналы күш.

Мектеп кеңестері мен мектептері қауымдастықтың ортақ құндылықтарын көрсететін атрибуттарды (мысалы, әртүрлілікті құрметтеу және қолдау, табандылық, жауапкершілік) анықтау үшін қоғамдастықтың әртүрлілігін білдіретін мүдделі тараптармен ынтымақтасуы керек. Осыдан кейін мектеп қызметкерлері барлық мектепте, сыныпта және сыныптан тыс жұмыстарда осы қасиеттерді модельдеу және оқыту арқылы, сондай-ақ оларды оқушылардың мінез-құлқына қатысты күтулеріне қосу арқылы мінез-құлық деректерін дамыта алады.

Көптеген басқа салалардағы сияқты, Онтарио Білім министрлігі мектептерде жүзеге асырылатын бастамалардың мысалдарымен бөлісетін құжат жариялады.

Қауіпсіз, инклюзивті және қабылдаушы ортаны қамтамасыз ету үшін мектеп кеңестері қорқытудың алдын алу жоспарын әзірлеуге міндетті. Алдын алу саясаты салауатты қарым-қатынас дағдыларын дамытуға және күнделікті сыныпта және мектеп іс-шараларында оқу бағдарламасы бойынша теңдік пен инклюзивті білім беру принциптерін көрсетуге бағытталған оқыту стратегияларын қамтуы керек. Араласу саясатында қорқытуға ұшыраған студенттерге, қорқыту жағдайларына куә болған студенттерге және қорқытуға қатысқан студенттерге бағдарламалар мен басқа да қолдау көрсетілуі керек. Жоспарды әзірлеу кезінде кеңестер оқушылардың, мұғалімдердің, мектеп директорларының және басқа кеңес қызметкерлерінің, еріктілердің, ата-аналардың және жергілікті қоғамдастықтың пікірлерін ескеруі керек.

Атап айтқанда, білім министрлігінің сыныптарды басқару жөніндегі ұсыныстарына мыналар кіреді:

* Оқу жылының басында оқушылармен бірлесіп сыныптағы күн тәртібін және күтулерді әзірлеу, сондай-ақ оларды қажетіне қарай жыл бойы оқушылармен қайта қарау және түзету арқылы жалпы оң оқу ортасын құру.

* Модельдеу және рөлдік ойындар арқылы оң әлеуметтік дағдыларды үйрету. Оқушы өзін жақсы ұстаған кезде позитивті мінез-құлық пен оң кері байланыс тәжірибесі.

* Оқушылар арасындағы өзара әрекеттестікте туындауы мүмкін мәселелерді жедел шешу.

Осы бастамаларды жүзеге асыру шеңберінде кеңестер мұғалімдер мен басқа мектеп қызметкерлерін қорқытудың және басқа да орынсыз мінез-құлықтың алдын алу туралы хабардар ету үшін жыл сайынғы біліктілікті арттыру бағдарламаларын әзірлеуге және ұсынуға міндетті. Оқыту мұғалімдерге оқу бағдарламасының осы стратегиялармен және әлеуметтік және эмоционалдық дағдылармен байланысын, сондай-ақ оқушылардың салауатты қарым-қатынастарын дамытуға көмектесетін сыни және шығармашылық ойлау дағдыларын үйрену мүмкіндіктерін қамтуы керек.

Англия: Оқу процесіндегі мінез-құлық

Оқушылардың мінез-құлқы – бұл мамандықтың тартымдылығын арттыру және мұғалімдерді ұстап тұру үшін Англиядағы білім беру реформасының негізгі тақырыптарының бірі. Англияда Мектептегі қауіпсіздік қорқынышы түлектер арасында басқа мамандықты таңдаудың ең көп тараған себебі болып табылады.

Мектептердегі мінез-құлық пен сабаққа қатысуды жақсарту білім департаменті тікелей қатысатын 21 саясаттың бірінің назарында. Сонымен қатар, Ofsted инспекциясының жаңа және жеңілдетілген жүйесінде оқушылардың мінез-құлқы мен қауіпсіздігі оқушылардың жетістіктерімен, оқыту сапасымен және мектепті басқарумен қатар мектеп қызметін бағалаудың төрт саласының бірі болып табылады.

Мұғалімдердің, қызметкерлердің және мектеп директорларының тәртіпті сақтау үшін қажетті өкілеттіктерге ие болуын қамтамасыз ету үшін білім департаменті келесі бастамаларды көтерді:

* мектеп қызметкерлерінің өкілеттіктерін кеңейту және нақтылау мақсатында қолданыстағы заңдарға түзетулер енгізу

* мектеп қызметкерлері мен басқару органдарына мектеп қызметкерлерінің өкілеттіктері тұрғысынан не айтылғанын және заңдарда не өзгергенін түсіндіру үшін жеңілдетілген нұсқаулық беретін құжаттарды жариялау: іздеу, тексеру және тәркілеу; ақылға қонымды күш қолдану; ұстау; және алып тастау

* мектеп қызметкерлеріне мектептердегі қорқыту және тәртіп мәселелері бойынша жеңілдетілген ұсыныстар беретін құжаттарды жариялау, соның ішінде сыныптағы оқушылардың мінез-құлқын басқару бойынша ұсыныстар.

Пасторлық күтім (Pastoral care) — бұл мектеп өмірінің академиялық емес аспектілеріне, яғни оқушылардың жеке және әлеуметтік әл-ауқатына қамқорлық жасау тәжірибесіне қолданылатын термин. Бұл термин Ұлыбританияда және Австралия мен Жаңа Зеландия сияқты достастық елдерінде жиі қолданылады. Ұлыбританияның білім және ғылым министрлігінің анықтамасына сәйкес,

пасторлық күтім оқушылардың жеке және әлеуметтік дамуына ықпал етуге және оң көзқарасты қалыптастыруға бағытталған:

- * оқыту және оқыту сапасы;
- * оқушылар, мұғалімдер және ересектер арасындағы қарым-қатынас сипаты;
- * оқушылардың жалпы, академиялық, жеке және әлеуметтік прогресі мониторингінің тетіктері;
- * сыныптан тыс жұмыстар.

Пасторлық күтім, тиісінше, мектепке өз құндылықтарын қалыптастыруға, барлық мұғалімдерді тартуға және оқушылардың жетістікке жетуіне көмектесуі керек. Ол барлық оқушылардың, әсіресе қыздар мен этникалық азшылықтардың мектептер ұсынатын білім беру мүмкіндіктерінің барлық спектрін пайдалану мүмкіндігіне ие болуын қамтамасыз етуге бағытталған.

Ағылшын мектептерінің пасторлық жүйелерінде пасторлық менеджерлер мен тәлімгерлер маңызды рөл атқарады. Пастор менеджерлері сабаққа қатысу, ұқыптылық, мінез-құлық, форма, ата-аналармен және сыртқы агенттіктермен байланыс және оқушылардың бүкіл ағымының азаматтығы сияқты салаларға жауап береді. Олар пасторлық қамқорлықтың озық буыны болып табылатын тәлімгерлермен жұмыс істейді.

Тәлімгерлер әдетте оқушылардың шағын тобын эмоционалды, әлеуметтік және академиялық қолдауға жауап береді. Бұл оқушылармен күнделікті кездесіп, олардың сабаққа қатысуын, тапсырмаларды жоспарлаушыларын, формаларын тексеретіндер; мектептен ақпарат тарату және ата-аналармен араласу. Оқушылар қорқыту, отбасылық мәселелер немесе бөліскісі келетін кез келген басқа эмоционалды немесе әлеуметтік мәселелер туындаған кезде оларға жүгінеді.

Ағылшын мектептерінің көпшілігінде сыныптағы мұғалімдерді қолдау үшін көмекшілер де бар. Олардың міндеттеріне әдетте сабақтарға материалдар мен жабдықтарды дайындау, оқушылардың шағын топтарымен немесе оқу немесе мінез-құлық мәселелеріне байланысты қосымша қолдауды қажет ететін жеке студенттермен жұмыс істеу кіреді. Олардың міндеттеріне ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс жасау да кіруі мүмкін. Мұғалімдер көбінесе сыныпта бірнеше көмекшіге сене алады.

Мектептердегі мінез-құлық саясаты

Англияда қолдау көрсетілетін мектептердің өзіндік мінез-құлық саясаты болуы керек. 2006 жылғы Білім және инспекция туралы Заңға сәйкес мінез-құлық саясатының шаралары мыналарға бағытталған:

- * жақсы мінез-құлықты, өзін-өзі тәрбиелеуді және құрметтеуді ынталандыру
- * буллингтің алдын алу
- * оқушылардың тапсырылған жұмысты орындауын қамтамасыз ету
- * оқушылардың мінез-құлқын реттеу.

Мемлекет басқаратын мектептерде мектеп директорына мінез-құлық саясатына енгізілген шаралар туралы шешім қабылдауға заңнамалық өкілеттік берілген. Жеке мектептерде заң директордан оқушылар арасында жақсы мінез-

құлықты ынталандыру саясатын және буллингпен күресудің тиімді стратегиясын әзірлеуді талап етеді. Мектеп директорлары бұл тапсырманы тапсыратындығын және мінез-құлық саясатын әзірлеу кезінде мектеп қауымдастығымен кеңесетіндігін өздері шешеді.

Мектеп автономиясы әр мектептің өзінің мінез-құлық саясатында қорқытуды қалай анықтайтынын және олардың оқушыларына әсер ететін нақты мәселелерге қалай жақсы жауап беру керектігін шешеді. Білім департаментінің мәліметі бойынша, үздік мектептер мектеп қызметкерлері оқушылар арасындағы мәселелер туралы ақпаратты белсенді түрде жинайтын және қорқытудың алдын алу стратегияларын әзірлейтін озық тәсілді әзірлеуде. Бұл студенттермен, мүмкін сабақтарда, арнайы іс-шаралар немесе жобалар шеңберінде немесе жиналыстарда келіспеушілік тудыратын мәселелерді талқылауды қамтуы мүмкін.

Мектептегі мінез-құлық саясатының элементтерінің бірі, білім департаментінің пікірінше, айқындық, яғни мектеп қызметкерлері, оқушылар мен ата-аналар оқушылардан күтілетін мінез-құлық стандарттары туралы хабардар болуы керек. Мектептер мінез-құлық саясаты туралы жылына кемінде бір рет хабардар етуі керек және ол веб-сайтта қолжетімді болуы керек.

Мемлекеттік сарапшы кеңесші Чарли Тейлор мұғалімдердің сыныпты басқаруға қатысты қолдануы үшін ұсынған тәжірибеге мыналар кіреді:

* Келесі сыныпқа ауысу және екінші жылға кету үшін нақты процедуралар болуы керек.

* Өзін нашар ұстайтын балаларға жоспар құрыңыз.

* Саралау.

* Сыныптағы ережелерді көрсетіңіз және олардың не екенін бәрі білетініне көз жеткізіңіз.

* Сыныптағы сыйақылар мен санкциялар тарифін көрсетіңіз және барлық сыйақылар мен санкцияларды орындау үшін жүйелерді орнатыңыз.

* Балаларды дұрыс емес әрекеттері үшін сынағаннан гөрі, оларды дұрыс істегені үшін мадақтау.

Жақсы мінез-құлықты ынталандыру және жаман мінез-құлықты жазалау үшін ынталандыру және санкция жүйелерін пайдалану Англиядағы мектептердің мінез-құлық саясатында басты орын алады. Білім департаменті мектептерде жаза ретінде жазбаша тапсырмалар сияқты бірқатар тәртіптік шаралар қолданылуы керек деп санайды; артықшылықтарды жоғалту (мысалы, тұрақты емес күнге қатыса алмау (мектеп формасынан босату); ұстау, оның ішінде түскі ас кезінде, мектептен кейін және демалыс күндері; мектептегі қоғамдық жұмыстар (мысалы, сыныпта тазалау); қосымша физикалық белсенділік (мысалы, ойын алаңында жүгіру); және экстремалды жағдайларда уақытша немесе толық алып тастауды қолдану.

Қалай болғанда да, оқушы өзін-өзі ұстамаса, жазалау туралы шешім заңнамаға сәйкес келуі керек (мысалы, мүгедектікке, арнайы білім беру қажеттіліктеріне, нәсілдік және басқа да тең құқықтар мен адам құқықтарына қатысты) және ақылға қонымды болуы керек. 2006 жылғы білім және инспекция

туралы заңда жаза кез-келген жағдайда ақылға қонымды болуы керек және оқушының жасын, кез-келген ерекше білім беру қажеттіліктері мен мүгедектігін, сондай-ақ оларға қатысты кез-келген діни талаптарды ескеру қажет делінген. Осылайша, ережелерді әділ қолдану Англия мектептеріндегі жақсы мінез-құлық саясатының тағы бір негізгі сипаттамасы болып табылады.

Екі білім беру жүйесінде де оқыту шарттары оқушылардың қатысуына көбірек ықпал етеді. Мектептер бір ауысымда жұмыс істейді және орта мектептің барлық дерлік мұғалімдері бір мектепте толық уақытты жұмыс істейді. Олар аптасына 18-ден (Англияда) 25 сағатқа дейін (Онтариода) орта есеппен 25-тен аз оқитын сыныптарда сабақ береді. Мұндай жағдайлар мұғалімдерге әрбір жеке оқушыны жақсырақ білуге және олардың қатысуы мен оқуына жақсырақ назар аударуға мүмкіндік береді. Мұғалімдердің кәсіби даму мен ынтымақтастыққа қатысуға, сондай-ақ мектеп аумағын басқару, мектеп бастамаларына қатысу, тәлімгер болу, клубтар жүргізу және басқа да көптеген мүмкіндіктер сияқты мектептің оң климатын сақтау үшін мектепте қосымша тапсырмаларды орындауға жеткілікті уақыты бар.

Болашақ мұғалімдер бастауыш білім беру бағдарламасы кезінде сыныпты басқару дағдыларын қолдана бастайды. Алайда, бұл салаға кіріспе кезеңінде көбірек көңіл бөлінеді-жаңа Мұғалімдер мінез-құлық мәселелерімен жұмыс істеуді үйрену үшін жеке қолдау алады. Мектептердің басшылығы және университеттер мен кәсіподақтар сияқты сыртқы ұйымдар көбінесе сыныпты басқару және оқушылардың мінез-құлқын жақсарту шаралары арқылы қарастырады.

Сонымен қатар, Онтарио мен Англияда оқушылардың мінез-құлқы тек мұғалімге немесе мектепке байланысты емес. Екі білім беру жүйесі де бұл мәселеге министрліктер немесе департаменттер деңгейінде назар аударады.

Онтариода оқушылардың мінез-құлық стандарттары, жалпы алғанда, оқушылар оқу іс-шараларына қатысуы керек және өз құрдастары мен мұғалімдерін құрметтемеуі керек. Қолайлы мектеп климатына ықпал ету оқушылардың жағымды мінез-құлқын қалыптастырудың және орынсыз мінез-құлықтың алдын алудың кілті болып табылады. Оқушыларға дұрыс таңдау жасауға және сол таңдау туралы ойлануға мүмкіндік беретін жағымды Дағдылар мен құндылықтарды үйретуге ерекше назар аударылады. Әр оқушыны қамту және тарту білім беру және әлеуметтік бастамалардың басты назарында. Оқушылардың және бүкіл мектеп қауымдастығының мектеп шешімдерін қабылдауға қатысуы мектеп саясатын әзірлеу және жүзеге асыру процесінің бөлігі болып табылады, соның ішінде мектептің сыныптағы мінез-құлық және күту кодексін әзірлеу. Прогрессивті тәртіп тұжырымдамасы шеңберінде, оқушы орынсыз мінез-құлық танытқан кезде, тек жазалаушы емес, түзету және қолдау тәсіліне назар аударылады.

Англияда оқушылардың мінез-құлқына қойылатын жоғары талаптар төмен деңгейде бұзушылықтарды болдырмау және мұғалімнің беделін құрметтеуді қамтиды. Оқу процесінде оқушылардың жағымды мінез-құлқы пасторлық күтім мен қолдаудың кешенді жүйелері арқылы қамтамасыз етіледі. Сонымен қатар,

мұғалімдер мен мектеп директорлары өз өкілеттіктерін мектептерде және сыныпта оқушылардың тәртібін сақтау үшін пайдалануға құқылы. Формадан қорқытуға дейін созылатын аспектілерді реттейтін нақты ережелердің болуы және олармен байланысты ынталандырулар мен санкцияларды дәйекті қолдану мектептегі мінез-құлық саясатының негізгі бөлігі болып табылады. Бұл ережелер оқушылар мен ата-аналардың пікірлерін ескере отырып жасалуы мүмкін немесе болмауы мүмкін.

3 Орта білім беру ұйымдарында білім алушылардың тәртіп бұзушылығы кезінде әрекет ету алгоритмі

Тәртіп бұл ұжымның барлық мүшелері үшін ұжым мүшелерінің өзара қарым-қатынас мәдениетін, пайдалы дәстүрлер мен мінез-құлық әдеттерін қалыптастыруды қамтамасыз ететін қатаң белгіленген ережелер жүйесі.

Мектептегі тәртіп саясаты мүмкіндігінше оқу үдерісін үзуіне жол бермеу керек. Мемлекеттік жарғылар, жергілікті ережелер және міндетті заңдар есеп беру.

Тәртіптік жазалар негізді, әділ, жасына сәйкес студенттің теріс қылықтарының ауырлығына сәйкес болуы керек және сондай-ақ олардың зардап шеккендерге және (немесе) ұжымға әсерін ескеру қажет. Тәртіптік әсерлер, қатысты тиімді нұсқаулар және нұсқаулар (түзетушікері байланыс және қайта оқу), студенттерге олардан үйренуге мүмкіндік беріңіз қателіктер жібереді және мектеп қауымдастығына үлес қосады және ықтималдығы жоғары жұмылдыру студент дейін оқуды қайта бастау.

Максималды пайда алу үшін кез келген тәртіптік қолдану салдары міндетті болу мұқият жоспарланған, бірге анық белгілі нәтижелер. Оң нәтижелер үшін жүйелі тануды қамтиды сәйкес мінез-құлық және жәрдемдесу шоғырландыру модельдер дұрыс мінез-құлық. Теріс салдар кері байланысты қамтамасыз етуге арналған студенттер және оған хабарламалар туралы, не оның мінез-құлық қабылданбайды және жоқ қайталануы керек.

Студенттердің теріс қылықтары үшін тәртіптік шараларды таңдау кезінде, оқытушылар құрамы, әкімшілер және қызметкерлер ауданның мақсаттарын теңестіруі керек жою бұзушылықтар жылы жұмыс мектептер және қамтамасыз ету максималды дайындық уақытстуденттерге арналған. Оқушыларға тәртіптік шара қолданбас бұрын, есепке алу келесісі факторлар:

1. Жасы, денсаулық, мүгедектік немесе ерекше шарттар үйрену студент.
2. Адекваттылық академиялық Тіркелу студент.
3. Алдыңғы оқушының мінез-құлқы және жазбалары мінез-құлық.
4. көңіл-күй студент.
5. Деңгей қатысу және қызығушылық ата-аналар/қамқоршылар.
6. Тілек студент өтеу зақымдану.
7. Байыптылық теріс қылық және дәрежесі туғызды зиян.
8. Әсер ету оқиға қосулы барлығы команда мектептер.

Оқушыларға тәртіптік шара қолданбас бұрын, шешуге бағытталған алдын алу және араласу бағдарламаларының болуын ескерусұрақтар лайықсыз мінез-құлық студенттер.

Оқушы тәртіп бұзған кезде, мектептер мән-жайларды және тиісті араласуларды анықтауға көмектесетін фактілерді жинау және түзетуге назар аударып отырып, сол оқушы үшін тәртіптік салдарлар негізделген мектеп ресурстары есебінен оқушылардың теріс қылықтары минимум мүмкін деңгейі. Интервенциялар міндетті қамтамасыз ету студенттер мүмкіндігі оқу өз қателері бойынша және студентті оқу процесіне қайта қосу. v. Барлық араласулар оқушының қажеттіліктері мен олардың қажеттіліктері арасындағы тепе-теңдікті сақтау керек кімге бәрінің мінез-құлқы мен қажеттіліктері тікелей әсер етеді мектеп команда.

A. Мұғалімдер мен әкімшілерде стратегияның үш түрі бар араласулар :
әкімшілік, қалпына келтіру және негізделген дағдылар/терапевтік

1. сәйкес әрекет ететін заңмен белгіленген әкімшілік стратегиялар ережелер немесе қосулы келісуге болады негізі шаралар "қа"
қылмыскер, осындай Қалай:

- a. Жою сыныптан
- b. Бас тарту кейін сабақтар
- c. Уақытша тоқтата тұру бастап сыныптар
- d. Ерекшелік мектептен

2. Қалпына келтіру стратегиялары проблемаларды шешуге арналған араласулар, құқық бұзушымен «бірге» қолданылады. Оларды қолдану мүмкіндігінше анықталады сот төрелігі мәселелеріне тоқталып, келтірілген зиян мен оны жою бойынша қабылданған шараларға тоқталады. өтемақы. Сәтті қалпына келтіретін әділеттілік стратегиясы мүмкін мүдделі органдармен және мамандармен бірлесіп жүзеге асырылады. Міндетті теріс қылық/бұзушылықты бағалау жүргізіледі және мектеп немесе аудан бойынша шешім қабылданады қатынас барлығының жеке кездесуінің орындылығы партиялар тобы отбасы кеңес беру

- a. Татуласу жараланған және бұзушы
- b. «Шеңберлер бейбітшілік» жылы сынып
- c. Өтемақы зақымдану

3. Терапевтік/ресурстық стратегиялар қылмыскерге «бағдарланады» және талап етедішкі мотивация қосулы өзгерту мінез-құлық. Кімге солай араласулар байланыстыру:

- a. Кеңес беру қосулы мәселелер психикалық денсаулық
- b. Білім бақылау әдістері агрессивті мінез-құлық
- c. бейресми тәлімгерлік және брифинг қосулы мінез-құлық.

Мұғалімдер мен әкімшілік қызметкерлердің тәртіптік мәселелерін шешу міндетті қарастыру сұрақ туралы пайдалану әртүрлі түрлері стратегиялар немесе бір уақытта бірнеше стратегиялар.

Қалпына келтіретін немесе сияқты баламалар болу қаупі бар студенттерге көмектесу үшін терапиялық араласулар тоқтатылды немесе алынып тасталды, бұрын Қалай осындай тәртіптік шаралар айналадықажетті.

Әр мектептің директоры немесе ол тағайындаған қызметкермен бірге Кәсіби топ студенттерді анықтау үшін жұмыс істеуі керек оқудан шеттету немесе оқудан шығару қаупі бар.

Тәуекел тобындағы студенттерді бұрыннан бар студенттер ретінде анықтауға болады мінез-құлық бұзылыстары немесе оқудан шеттетілген студенттер, соңғы күнтізбелік жылдың кез келген уақытында мектептен шығарылған немесе сыныптан шығарылған.

үшін мінез-құлықты түзету жоспарларын пайдалану ұсынылады қайталанатын тәртіп мәселелерін болдырмау немесе түзету. Мақсаттарды жоспарлау Оқушылардың агрессивті мінез-құлқын ескеру және тәрбиелеу қажеттіліктер, және апелляция назар қосулы маңыздылығы сақтауды оқыту бала жылы мектеп.

Жоспарды әзірлеу үшін мектеп директоры немесе тағайындалған қызметкер ұйымдастырады студентпен, студенттің ата-анасымен/қамқоршысымен және басқалардың қатысуымен кездесу директор немесе оны тағайындаған тұлға қатысатын кәсіби команда мүшелері қызметкер орынды деп санайды. Кездесудің мақсаты себептерді қарастыру болмақ студенттің агрессивті мінез-құлқы және мақсаттарды, міндеттер мен мерзімдерді ұжымдық анықтау бұған өзгерістер мінез-құлық.

Дайындалған жазбаша жоспарда агрессивті мінез-құлық қарастырылады студент, білім беру қажеттіліктері және баланы ұстау үшін қажетті шаралар мектеп.

Тәртіптік бұзушылықтарды үш түрге бөлуге болады:

1. Ұсақ бұзушылықтар:

- сабақ барысында тәртіптің бұзылуы;
- сабақта гаджеттерді немесе баспа басылымдарын оқу үдерісінен алшақтату;
- тәрбиелік іс-шараға кешігіп келу;
- мектеп формасына қойылатын талаптарды сақтамау, жарқын макияж және маникюр, дене сызбаларының немесе мәтіндердің басқа түрлерін (татуировка) және дәрекі зергерлік бұйымдарды қолдану;
- Тыйым салынғанға ену. аймақ, мектеп үй-жайлары (сервер бөлмесі, прекурсорлық бөлме, мұрағат, қойма және т.б.)
- мектеп әкімшілігінің рұқсатынсыз оқу және сабақтан тыс іс-шараларды өткізу кезінде мектепте және оның аумағында смартфондарды пайдалану;
- Мектепте және оның аумағында тазалықты бұзу, асхананың сыртында тамақ немесе сусын ішу, қоқысты дұрыс емес жерге тастау және т.б.

Кішігірім бұзушылықтар үшін ӘРЕКЕТ :

- сынып жетекшісінің, пән мұғалімінің немесе педагог-психологтың оқушымен жеке әңгімесі;

- тәртіп бұзушылық фактісі бойынша мектепте немесе белгілі бір сыныпта түсіндіру жұмыстарын жүргізу;

- сынып сағаттары және/немесе сабақтан тыс жұмыстар кезіндегі алдын алу шаралары;

- тыйым салынған заттарды алып қою және оқушының ата-анасына (заңды өкілдеріне) қайтару немесе жою;

2. Маңызды бұзушылықтар:

- «ұсақ бұзушылықтарды» қайталап жасау;

- сабақтарды өткізіп жіберу. бір оқу жылында 10 күнге дейін дәлелді себепсіз қосымша сабақтар;

- мектептен және оның аумағынан немесе сабақтардан рұқсатсыз кету;

- әдепсіз сөздер мен ым-ишара арқылы басқа адамның қадір-қасиетін қорлау;

- мектеп қауымдастығы мүшелерінің жеке өміріне әсер ететін ақпаратты алдын ала келісімсіз тарату, жеке өмірге қол сұғылмаушылық пен жеке құпияны бұзу;

- мектеп мүлкіне (мүлкі және т.б.) немесе мектеп қауымдастығының басқа мүшелерінің мүлкіне, соның ішінде абайсызда зиян келтіру;

- оқушылар мен мектеп ұжымының денсаулығы мен әл-ауқатына қауіп төндіретін фактілер мен жағдайларды жасыру;

Елеулі бұзушылықтар анықталған жағдайда қабылданатын ШАРАЛАР :

- мектеп директорының немесе директор орынбасарының оқушымен жеке әңгімесі;

- студентті волонтерлік жұмысқа, мектептің әртүрлі әлеуметтік жобаларына (көрме, жәрмеңке және т .

- мектеп мүлкіне және/немесе оқу процесіне басқа қатысушылардың мүлкіне зиян келтірілген немесе материалдық залал келтірген жағдайда білім алушының ата-анасы (заңды өкілі) Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен толық материалдық жауапкершілікте болады. Қазақстан Республикасы келтірілген залалды толық өтеу жолымен, оның ішінде берілген мектеп техникасына, компьютерлік техникаға, сондай-ақ мектептің кітапхана қорына зиян келтіргені үшін жауаптылық (кітапхананың оқу залынан әдебиетті өздігінен алып тастау, кітаптардың бүлінуі \ парақтарын жырту, кітапты кітапханаға уақтылы қайтармау, кітапты, графикалық планшетті, оқу-әдістемелік құралдарды және т.б. жоғалту түріндегі материалдық залал келтіруді оқушының ата-анасы (заңды өкілі) көтереді;

Ескерту: оқушылар кітаптарды, графикалық планшеттерді, оқу-әдістемелік құралдарды немесе басқа да материалдық құндылықтарды жоғалту түрінде мектепке материалдық залал келтірген жағдайда, ата-ана (заңды өкіл) осыған ұқсас нұсқаны қолданыстағы заңнаманың талаптары бойынша қалпына

келтіреді. Қазақстан Республикасы немесе оны қалпына келтіруге кеткен шығындарды екі еселенген мөлшерде өтейді;

3. Күрделі бұзушылықтар:

бір оқу жылы ішінде қайталанатын елеулі ;

- бір оқу жылында себепсіз 10 күннен артық сабаққа келмей қалу;

- академиялық адалдықты бұзу, басқа біреудің зияткерлік, шығармашылық меншігін иемдену немесе өзіне жатқызу;

- тоқсанның немесе оқу жылының қорытындысы бойынша бір немесе бірнеше пәндерден үлгермеу;

- ұлттық/адамгершілік құндылықтарға (әнұранға, туға, елтаңбаға және т.б.) құрметтемеушілік таныту немесе көрсету.

- білім беру процесіне кез келген қатысушының физикалық немесе эмоционалдық денсаулығын қорлау немесе зақымдау

- мектеп мүлкіне немесе мектеп қауымдастығының басқа мүшелерінің мүлкіне қасақана зиян келтіру/материалдық зиян келтіру;

- кию және/немесе пайдалану? темекі бұйымдарын, оның ішінде электронды темекінің, вейптің , электронды кальяанның, буландырғыштардың және т.б. кез келген түрлерін пайдалану, тарату, сату ; мектеп аумағында алкогольдік ішімдіктерді, алкогольді ішімдіктерді, сыныпта алкогольдік, нашақорлық (олардың аналогтары) күйінде болуы және/немесе оларды мектеп аумағында тарату, кию, ішу, өткізу және пайдалану;

- кез келген түрдегі заңсыз заттарды немесе қорлайтын материалдарды (зорлық-зомбылық немесе порнографиялық) тасымалдау;

- кез келген қауіпті заттарды алып жүру (пышақ немесе өткір, кесетін, тесіп өтетін заттар);

қорлаудың (қорлаудың) алдын алу» ережелерін, мектеп жарғысын кез келген бұзу ;

- тегіне, әлеуметтік, мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлттық тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне немесе кез келген басқа жағдаяттарға байланысты кемсіту;

- діни көзқарастар мен нанымдарды насихаттау және таңу, ұлтаралық араздықты қоздыру, агрессия мен зорлық-зомбылықты насихаттау;

- ұрлық;

- мектеп аумағында балағат сөздерді қолдану;

- әкімшілік құқық бұзушылық жасау;

- қылмыстық құқық бұзушылық жасау;

Ескерту: дәлелді себептерге Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес студенттердің ауыруы, жақын туыстарының қайтыс болуы, форс-мажорлық жағдайлар (форс-мажор) жатады.

Күрделі бұзушылықтар кезінде қолданылатын ШАРАЛАР :

- студентке тәртіптік жаза қолдану мәселесін тәртіптік комиссияның қарауы. Бұл ретте тәртіптік комиссия отырысына білім алушының ата-анасының (заңды өкілінің) қатысуы міндетті;

- мектеп әкімшілігінің Шартты біржақты тәртіппен бұзу және оқушыны оқудан шығару туралы мәселені қарауы.

«Мектептің ішкі саясаты»

Әрбір білім беру ұйымы мектеп қызметінің әртүрлі мәселелерін реттейтін жергілікті нормативтік құқықтық актілер деп аталатын құжаттарды қабылдайды. Оларға Жарғы, Ішкі тәртіп ережелері, жатақханалар мен интернаттарда тұру ережелері және т.б. Білім беру қызметін жүзеге асыратын ұйымдағы тәртіп студенттер мен мұғалімдердің адамдық қадір-қасиетін құрметтеу негізінде қолдау көрсетіледі. Заң студенттерге қатысты физикалық және (немесе) психикалық зорлық-зомбылық қолдануға тыйым салуды белгілейді.

«Мектептің ішкі саясаты» мектеп жағдайында жағымды оқу ортасын сақтаудың негізгі құжаты болып табылады. Мектеп ұжымы мен оқушылары өзара қолдау, қауіпсіздік және құрмет жағдайында бірге жұмыс істеуге және оқуға құқылы.

- Мектеп қоғамдастығының әрбір мүшесі мектептің ішкі саясатын жүзеге асыруға жауапты;
- Мектеп әкімшілігі жыл сайын мектептің Ішкі саясатын (бұдан әрі – ISP) қайта қарауға және өзгертуге құқылы;
- Мектеп қоғамдастығының әрбір мүшесі VPS-ке ұсыныстар енгізуге құқылы.

Мектептің ішкі саясатының мақсаты білім беру үдерісінің барлық қатысушылары мен мектеп қауымдастығы үшін келесі топтардың әрқайсысында біркелкі мінез-құлық стандарттарын белгілеу болып табылады :

- студенттер;
- Мұғалімдер мен әкімшілік;
- Ата-аналар (заңды өкілдер);

VPSH тапсырмалары:

- Сапалы білім алудың негізі ретінде мектеп қауымдастығының барлық мүшелерінің табысты өзара әрекеттесуі үшін қолайлы жағдай жасау;
- Өз мінез-құлқына жауапкершілікті ынталандыру және қолдау;
- Мектеп қоғамдастығының әрбір мүшесі үшін қауіпсіздік пен өзін-өзі бағалау сезімін сақтау үшін қолдау, ізгі ниет және құрмет атмосферасын қамтамасыз ету;
- марапаттау жүйесін (көтермелеу, марапаттау және т.б.) және тәртіптік жазаларды құру;
- Оқу процесінің барлық субъектілері арасында жанжалдарды шешу дағдыларын қалыптастыруға ықпал ету.

- Оқушылардың, мұғалімдердің және ата-аналардың жауапкершілігі болып табылатын мінез-құлықтың жоғары стандарттарын сақтау.

Негізгі құндылықтар

- Өзіңізді, жеке шекараңызды және айналаңыздағы адамдарды құрметтеңіз;
- Сапалы білім алу үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ету;
- Барлығына құрмет пен теңдік;
- бір-біріне қамқорлық жасау;
- Жақсырақ оқу үшін ынтымақтастық;
- Оқудан ләззат алу;
- Денің сау, бақытты бол.

Принциптері:

- Мектеп барлық оқушыларға тең мүмкіндіктер береді және табысты оқу мен дамуға қолдау көрсетеді;
- Мектеп мұғалімдер, ата-аналар (заңды өкілдер), оқушылар мен қызметкерлер арасындағы ынтымақтастықты дамытады;
- Қауіпсіздік пен салауаттылық мектепішілік іс-шаралардың барлық түрлерінің міндетті шарты болып табылады;
- Педагогтар мен білім беру ұйымының басқа қызметкерлері оқушылар үшін мінез-құлық үлгісі болып табылады;
- Оқыту, тәрбиелеу және дамытуда жеке көзқарасты ұстану.

Ұйымдастырылған бірлескен іс-шаралар оқушыларды тәртіпке баулуға кең мүмкіндіктер береді, мұнда оқушылар ұйымдасқан мінез-құлық дағдыларын меңгереді және бекітеді, мұғалімдер мен студенттік ұжым органдарының бұйрықтарын дәл орындауға үйренеді, өзара жауапкершілік пен еңбекқорлыққа үйренеді.

Сондықтан оқушылардың сан алуан іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыру оларды саналы тәртіп рухында тәрбиелеудің қажетті шарты болып табылады. Мұғалім әдетте жұмыс барысында жекелеген оқушылардың өзін қалай ұстайтынын бақылайды, кеңес береді, осы немесе басқа жағдайда қалай әрекет ету керектігін көрсетеді. Біртіндеп сынып активі оқушылардың тәртібін бақылауға қатысады. Бұл студенттерге бағынбаушылықты жеңуге және оларды тәртіпті мінез-құлыққа дағдыландыруға мүмкіндік береді. Бірақ қазіргі білім беру оқушылардың дене еңбегін жоққа шығарады. Ал кейбір ата-аналар маймылды адамға айналдырған еңбек екенін ұмытып, балаларын жұмыстан осылай қорғайды .

Сыныптың, мектептің, мектеп сайтының дизайны да тәртіпті нығайтуға көмектеседі. Студенттерге сыртқы тәртіп. Мектепке барған алғашқы күннен бастап балаларды сыныпта тәртіп пен тазалыққа, мектеп мүлкімен ұқыпты ұстауға үйрету қажет. Бұл мәселелерді шешуде студенттердің міндеттері маңызды рөл атқарады.

Сыныптағы тәртіп ережелерін бірлесіп әзірлеу. Үлгі ережелер:

- студенттер келеді міндетті орындалған үй тапсырмасымен сабаққа;
- сабақта кеңестер мен алдауға қатаң тыйым салынады;

- Сабақ уақытын тек оқыту мақсатында пайдалану керек. Сабақ барысында өз бетімен алаңдауға және бөгде әңгімелермен, сабаққа қатысы жоқ басқа нәрселермен басқалардың назарын аударуға жол берілмейді;
- сабақ барысында ұялы телефондарды және оқу процесіне қатысы жоқ басқа құрылғыларды пайдалануға тыйым салынады;
- Сабақ кезінде оқытушының рұқсатынсыз аудиториядан шығуға болмайды. Төтенше жағдайда студенттер мұғалімнен рұқсат сұрауы керек;
- Студенттерге тиісті кабинеттердегі сабақта қауіпсіздік техникасы мен өрт қауіпсіздігін білу және сақтау талап етіледі;
- сабақтың соңында студенттер мұғалімнің рұқсатымен сыныптан шығуға құқылы;
- Сынып бойынша кезекші тағайындалған жағдайда өз міндеттерін адал орындауға;

Асханадағы мінез-құлық:

- тамақ ішуге тек асханада рұқсат етіледі;
- Оқушылар гигиенаны сақтау керек: асханаға сырт киімсіз кіру және тамақ ішер алдында қолдарын жуу;
- Асханада оларға кезек бойынша қызмет көрсетіледі, асхана қызметкерлерінің талаптарын орындайды, тамақты сатып алу кезінде тәртіпті сақтайды;
- Оқушылар мектеп асханасына баяу, итермей, кезекті бұзбай барады, асханада шулауға тыйым салынады;
- Оқушылардан тамақ ішкенде абай болу талап етіледі;

Сыныптан тыс жұмыс кезіндегі оқушылардың тәртібі :

- іс-шараларды өткізу алдында студенттер қауіпсіздік техникасы мен өрт қауіпсіздігі бойынша оқудан өтуге міндетті;
- Студенттер ілеспе оқытушының немесе педагогикалық қызметкердің барлық нұсқауларын бұлжытпай орындауы, өзінің өмірі мен денсаулығына және басқаларға қауіп төндіретін әрекеттерден аулақ болу керек;
- Мектепте және мектептен тыс оқушылар жоғары мәдениеттің тасымалдаушысы болуға, ұлттық салт-дәстүрді құрметтеуге: табиғатқа, тарих және мәдениет ескерткіштеріне, жеке және ұжымдық мүлікке қамқорлық жасау;
- жеке бас гигиенасы ережелерін қатаң сақтау, денсаулығының нашарлауы немесе жарақаттану туралы басшыға дер кезінде хабарлау;
- Қоршаған ортаны ластайтын материалдарды пайдалануға тыйым салынады. Студенттер табиғат аясындағы демалыс орындарында және іс-шаралар өткізілетін жерлерде тәртіпті сақтауға міндетті;

Оқушылардың ойын алаңдарында өзін-өзі ұстау ережелері:

- Ойын алаңдарында өзін-өзі ұстау ережелері сыныптағы тәртіп ережелеріне сәйкес келеді. Оқушылар мектеп ережелерімен таныс болуы керек және олар бұзылған жағдайда оның салдарын білуі керек. Мектепке дейінгі және кейінгі уақыт осы тармаққа енгізілген.

Ойын алаңдарында және мектеп алаңдарында оқушылар:

- мұғалімдерге, кураторларға және барлық мектеп ұжымына құрметпен қарау, олардың нұсқауларын нақты орындау;
- ойын алаңдары мен турниктерді тек мақсаты бойынша пайдалануға және оларды таза ұстауға;
- қауіпсіз ойындар ойнау және кез келген мәселені мұғалімге хабарлау;
- тек көрсетілген аумақта болу және ойнау;
- табылған заттар мен заттарды күзет қызметкеріне беруге.

Қорытынды _

Кез келген әлеуметтік қоғамда әрқашан осы қоғам өмір сүретін әлеуметтік нормалар (ережелер) болады. Алайда, мінез-құлық бұзылыстары проблемалары соңғы онжылдықтарда өте өзекті мәселеге айналды. Бұл мәселе қоғамдағы кейбір келеңсіз құбылыстардың алдын алуға байланысты ерекше маңызға ие.

Бұл тұрғыда білім беру процесінің барлық субъектілерінің қатысуымен саналы тәртіпке тәрбиелеу мәселесі ерекше өзекті болып табылады. Мектептегі тәртіп оқушылардың мектепте және одан тыс жерде тәртіп ережелерін сақтауы, өз міндеттерін анық және ұйымдасқан түрде орындауы, қоғамдық борышқа бағынуы ретінде анықталады. Тәртіптің жоғары деңгейінің көрсеткіштері – оқушылардың мектепте, қоғамдық орындарда, жеке мінез-құлқында оны сақтау қажеттілігін түсінуі; еңбек тәртібінің, оқудың, бос уақыттың жалпы қабылданған нормалары мен ережелерін сақтауға дайындығы мен қажеттілігі; мінез-құлықтағы өзін-өзі бақылау; мектепте және одан тыс жерлерде тәртіп бұзушылармен күресу.

Бұл әдістемелік нұсқаулар білім беру ұйымдарындағы білім алушылардың тәртіптік бұзушылықтарын реттеуде оқу процесінің барлық субъектілері үшін пайдалы.

Пайдаланган әдебиеттер тізімі

1. Фомина А.Н. Психологические аспекты дисциплины в школе. Психология и право 2012. Том 2. № 3 ISSN: 2222-5196
2. Bandura, A. (2001). The changing face of psychology at the dawning of a globalization era. *Canadian psychology/Psychologie canadienne*, 42(1), 12.
3. Выготский, Л. С. (2003). *Психология развития ребенка*. Эксмо.
4. Атанов, Г. (2001). Деятельностный подход в обучении. *Образовательные технологии и общество*, 4(4), 48-55.
5. Skinner, E. A. (2016). Engagement and disaffection as central to processes of motivational resilience and development. In *Handbook of motivation at school* (pp. 145-168). Routledge.
6. An Empirical Examination of the Effects of Suspension and Suspension Severity on Behavioral and Academic Outcomes Christina LiCalsi, David Osher, Paul Bailey. American Institutes for Research. 2021
7. Fisher, E. S., & Komosa-Hawkins, K. (2013). *Creating safe and supportive learning environments*. New York, New York: Routledge.
8. Bear, G. G., Whitcomb, S. A., Elias, M. J., & Blank, J. C. (2015). SEL and schoolwide positive behavioral interventions and supports. *Handbook of social and emotional learning*, 453-467.
9. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/665522/Teachers_standard_information.pdf
10. <https://www.ontario.ca/page/creating-safe-and-accepting-schools>
11. Sugai, G., & Horner, R. H. (2009). Responsiveness-to-intervention and school-wide positive behavior supports: Integration of multi-tiered system approaches. *Exceptionality*, 17(4), 223-237.
12. Coleman, J. M. (2012). *Classroom management: Whose responsibility is it?*. California State University, Long Beach.
13. https://www.oecd-ilibrary.org/education/supporting-teachers-and-schools-to-promote-positive-student-behaviour-in-england-and-ontario-canada_5js333qmrqzq-en

Мектептің ішкі тәртіп ережесін әзірлеу мысалы

ДББҰ «Назарбаев Зияткерлік мектептері»
2015 жылдың 11 ақпандағы
шешімімен (№ 5 хаттама)
бекітілген

Назарбаев Зияткерлік мектептерінің оқушыларына арналған ішкі тәртіптің Ережесі

1.Жалпы ереже

1. Негізгі іс-әрекеті білім беру қызметі болып табылатын Назарбаев Зияткерлік мектептерінің оқушыларына арналған ішкі тәртіп ережелері (ары қарай – Зияткерлік мектептер), Қазақстан Республикасының «Білім беру» заңдылығына», Назарбаев Зияткерлік мектептерінің)(ары қарай – ДББҰ) дербес білім беру ұйымының Жарғысына,Зияткерлік мектептер оқушыларының тәрбие беру саясатына сәйкес жасалған.
2. Бұл Ереже оқушыларға арналған оқу тәртібін, оқушылардың сыртқы келбеті мен мектеп оқушысының бірыңғай киім үлгісіне қойылатын талапты, оқушылар мен олардың заңды өкілдерінің құқықтары мен міндеттерін анықтайды, ғимараттағы, Зияткерлік мектеп аумағындағы, сонымен қатар сабақтан тыс уақыттағы барлық іс-шаралар оқушылар тәртібінің негізгі нормалары мен мінез-құлық ережелерін белгілейді.
3. Бұл Ереженің мақсаты – мектептегі қоғамдастық мүшелерінің – әкімшіліктің, педагогикалық қызметкерлердің, оқушылардың, олардың заңды өкілдерінің бір-біріне құрмет көрсетуі негізінде оқушылардың жемісті академиялық және әлеуметтік өсуіне жағдай туғызатын қауіпсіз, ыңғайлы оқу ортасын құру.
4. Бұл Ережені мектеп қоғамдастығының барлық мүшелері- әкімшілік, педагогикалық қызметкерлер,оқушылар, олардың заңды өкілдері және Зияткерлік мектептердегі басқа да қызметкерлер орындауға міндетті.
5. Бұл Ереже жалпыға таныстырылу үшін Зияткерлік мектептердің көрнекті жерлеріне ілінеді, ДББҰ интернет- ресурстарына және Зияткерлік мектептердің сайттарына салынады.
6. Зияткерлік мектебінің әкімшілігі, кураторлары оқушыларды және олардың заңды өкілдерін бұл Ережемен төмендегідей жағдайларда таныстыруға міндетті:
  - Іріктеу байқауына қатысу үшін құжаттарға қол қойғыза отырып қабылдау барысында;

- қол қоя отырып, Зияткерлік мектебіне түсу туралы өтініш тапсыру барысында;
  - ата-аналар мен мектеп жиналыстарында, кураторлық сағаттарда;
7. Бұл ережелермен шешілмеген мәселелер ДББҰ –ның бекітілген нормативті актілеріне, Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес шешіледі.

2. Зияткерлік мектептердегі жұмыс және оқу тәртібі

8. Зияткерлік мектептердің жұмыс тәртібі Зияткерлік мектептердің директорлары бекіткен еңбек тәртібі Ережесімен анықталады. Жұмыс аптасының ұзақтығы – Қазақстан Республикасының еңбек заңдылығына сай.
9. Мектеп оқушыларының сабақтан кейін, демалыс және мерекелік күндерде оқу үрдісіне байланысты болмаса Зияткерлік мектептерде жүруіне рұқсат етілмейді.
10. Оқу сағаттары сабақ кестесіне сай Зияткерлік мектептердің директорларының бекітуімен және жыл бойында директордың оқу ісі, тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарларының реттеуімен өткізіледі.

Зияткерлік мектептердегі академиялық сағаттардың ұзақтығы 40 минут.

Зияткерлік мектептердің алдын ала ДББҰ –мен келісе отырып 1 сағаттық (60 минут) академиялық сабақтарды өткізу құқықтары бар.

Сабақ арасындағы үзіліс ұзақтығы 5-20 минуттан кем емес.

11. Оқу үрдісінің жалпы ұзақтығы, соның ішінде оқу жүктемесінің мөлшері, оқу күндерінің тәртібі ДББҰ-ның білім беру Ережесіне сай реттеледі.

Оқу жүктемесі мен оқу күндерінің тәртібі Санитарлық ережелерге құрылған «Балалар мен жасөспірімдерге тәрбие мен білім берудің санитарлық-эпидемиологиялық талаптарынан» аспауы керек.

12. Оқу жылындағы оқу апталары мен демалыстардың нақты мерзімдері ДББҰ –ның Басқармасы Төрағасының оқу жылының басталуы туралы бұйрығы бойынша бекітіледі.

3. Оқушылардың сырт келбеті мен бірыңғай мектеп киім үлгісіне қойылатын талаптар

13. Оқушылардың сыртқы келбеті жалпыға бірдей қоғамдық нормаға сай іскерлік стильде болуы керек және еліктегіш детальдарды қолдануға жол берілмеуі қажет.

1) ұлдар үшін (бозбалаларға) –классикалық қысқа немесе модельді шаш үлгісі;

2) қыздар үшін (бойжеткендерге) – ұзын шаштың жиналуы, орташа ұзындықтағы шаш қыстырғыштарымен қыстырылуы қажет.

14. Зияткерлік мектептерінде ДББҰ Басқармасының шешімімен оқушылардың бірыңғай мектеп киім үлгісі бекітілген.

15. Бірыңғай мектеп киім үлгісінің талаптары:

- киім стилі – іскерлік, классикалық;
- бірыңғай мектеп киім үлгісі күнделікті және спорттық болып бөлінеді.

16. Бірыңғай мектеп киім үлгісін сақтауда тиым салынады:

1) ауыстырып киетін аяқ киім ретінде аяқ киімдердің артқы бөлігі жоқ түрлері (шәркей, «сүйретпе» т.б.), спорттық, кедалар, биік өкшелі аяқ киімдерді, діни нанымдарды білдіретін белгілер мен

киімдерді (*хиджаб, никаб, бурка, паранджа, сикх тюрбандары мен иудей бас киімдерін, «ірі» христиандық крестерді және т.б.) киюге, дене мүшелерін жалаңаштауға (қарын, бел, кеуде);*

2) көзге түсетін кекіл қоюға, сонымен қатар “панки” үлгісінде шаш қиюға, бозбалалардың бұрым өсіруіне, шашты әр түрлі ашық түсті бояулармен бояуға, еліктіретін косметикаға, көз тартатын әшекейлерге, еліткіш пирсингтерге, ашық түсті маникюр жасауға рұқсат етілмейді.

17. Сыртқы пішіні мен бірыңғай мектеп киім үлгісінің талаптарын сақтамаған жағдайда педагогикалық қызметкер, куратор оқушыны сыртқы келбетін қалпына келтіру үшін заңды өкілімен бірге үйіне қайтаруға құқылы.

Зияткерлік мектеп оқушыларына бірыңғай мектеп үлгісіндегі киімсіз сабаққа кіруге рұқсат етілмейді.

18. Бірыңғай мектеп киім үлгісін тігу қызметі бұйымды сату, жұмыс және қызмет көрсету Ережесіне сай, « Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымының және Зияткерлік мектеп ұйымдарының жүзеге асыруымен, көрсетілген шығынға бөлінген қолдағы қаражатқа сатып алынады.

4. Зияткерлік мектеп оқушыларының негізгі құқықтары мен міндеттері

19. Оқушылар төмендегідей құқықтарға ие:

1) Зияткерлік мектептерінің білім беру бағдарламасына сәйкес сапалы білім алуға;

2) шеттетуге, соңына түсуге, төмендетуге, мазақ қылуға, қызуқандылыққа жол берілмейтін ыңғайлы қауіпсіз ортада оқуға;

3) оқу үрдісі, сондай-ақ үлгірімі туралы ақпарат алуға;

- 4) Зияткерлік мектептердегі оқушылардың өзін-өзі басқару ұйымдарының жұмысына қатысуға;
- 5) Ақпараттық ресурстарды, спорттық, оқырмандық, акт залын, компьютерлік сыныптарды, кітапханадағы оқулықты, оқу-әдістемелік кешендерді және нұсқаулықтарды тегін пайдалануға;
- 6) оқудағы және шығармашылық жетістіктері үшін марапатталуға;
- 7) сабақ арасындағы үзілістерге, демалыстарға;
- 8) Зияткерлік мектептерде өтетін элективті курстар жайлы ақпарат және пәндік таңдауға қатысуға мүмкіндік алуға;
- 9) Зияткерлік мектептердің мамандары тарапынан әлеуметтік-педагогикалық, психологиялық, медициналық көмек алуға;
- 10) Зияткерлік мектептердің бірінен екіншісіне белгіленген тәртіппен ауысуға;
- 11) аталмыш Ереже мәтінін пайдалануға;
- 12) лайықты тәртіп түрімен және тәртіп бұзушылыққа қолданылатын шаралармен танысуға;

20. Оқушылар міндетті:

- 1) Бұл Ереженің талаптарын сақтауға, ДББҰ Жарғысын, Зияткерлік мектеп Ережелерін, Педагогикалық кеңестің және Зияткерлік мектептердегі оқушылардың өзін-өзі басқару ұйымдарының шешімін, қауіпсіздік техникасын, өрт қауіпсіздігі ережелерін, әкімшілік пен педагогикалық қызметкерлердің оқу үрдісінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатындағы талаптарын орындауға;
- 2) Зияткерлік мектепке оның оқу тәртібіне сай келуге және себепсіз сабақ босатпауға;
- 3) Зияткерлік мектептің оқу бағдарламасының талаптарына сай білімді, шеберлікті, тәжірибелік дағдыны, қарым-қатынасты меңгеруге;
- 4) Зияткерлік мектептердегі академиялық адалдық Ережесін сақтауға;
- 5) Зияткерлік мектептегі оқушыларға, әкімшілікке, педагогикалық қызметкерлерге және қатардағы басқа қызметкерлерге мейірімді де адал болуға;
- 6) Заңды өкілдерге үлгерімі, тәртібі, сабақтан тыс уақытын ұйымдастыру әрекеттері жайлы үнемі хабарлап отыруға;
- 7) Басқа оқушылардың мәртебесі мен тең құқығын құрметтеуге, қысым көретушілік, заң бұзушылық әрекеттерден аулақ болуға;
- 8) Зияткерлік мектебінің бекіткен бірыңғай мектеп киім үлгісін сақтау, сырт келбетінің талапқа сай болуын қадағалауға;
- 9) денсаулығына қамқор болып, өзін-өзі шынықтыру мен рухани жетілдіруге ұмтылуға;
- 10) Зияткерлік мектеп мүліктеріне ұқыптылықпен қарап, сақтау; оқулық пен оқу құралдарын, жабдықтарды (музыкалық аспаптарды, техникалық оқу

құралдарын) жұмысқа жарамды жағдайда ұстап, жұмыс орнында тазалықты сақтауға;

11) Зияткерлік мектеп оқушыларының және қызметкерлерінің өмірлеріне қауіп төнетін болса, ол жағдай туралы әкімшілікке, мұғалімге, кураторға хабарлауға;

21. Зияткерлік мектепте оқу үрдісіне қолайлы жағдай туғызу мақсатында оқушыларға тыйым салынады:

1) Куратордың рұқсатынсыз Зияткерлік мектепке бейтаныс адамдарды ертіп келуге немесе шақыруға;

2) Оқуға нақты аталған ережелерде бекітілгендей, іскерлік стильге сай келмейтін лас, үтіктелмеген киіммен келуге, түрлі фанаттық қозғалыстарға, кез келген партияларға, діни ағымдарға және т.б топтарға жататындықтарын ашық түрде жариялауға;

3) Зияткерлік мектепте және одан тыс жерде шылымды, ішімдікті (сонымен қатар сыра, джин-тоник және т.б), еліткіш, уландырғыш, есуастандырғыш заттарды, нормаға сәйкес келмейтін сөздерді қолдануға;

4) құмар ойындарды ойнауға, алыпсатарлық тұрғыдағы операцияларды өткізуге;

5) қаруды, жарылғыш, пиротехникалық, химиялық, тез тұтанғыш заттарды, темекі бұйымдарын, спирттік ішімдіктерді, есірткіні, улы және уытты заттарды, хайуанаттарды, жәндіктерді және басқа да білім беру үрдісі талаптарына сай келмейтін заттарды әкелуге;

6) бағасы 5 АЕК-тен көп тұратын қымбат заттарды (ұялы телефондарды, фото және бейнекамераларды, асыл заттарды, кесек ақшаны және т.б.) әкелуге рұқсат етілмейді.

Зияткерлік мектеп аталған Ережеде көрсетілген қымбат бағалы заттардың жоғалғаны үшін жауап бермейді.

5. Оқушылардың тәртіп ережесі

22. Оқушылар Зияткерлік мектепке сабақтың басталуынан 10-15 минут бұрын, сыртқы келбеті нақты аталған Ереже талаптарына сай таза, үтіктелген мектептің бірыңғай киім үлгісін киіп келеді.

23. Оқушылар мектепке кіргеннен кейін сырт киімдерін жеке арнайы шкафтарына қалдырады және қажет болған жағдайда аяқ киім ауыстырады.

24. Оқушылар мүгедектерге арналған арнайы дәретхана және лифтермен қолдануға құқылары жоқ.

25. Сабақтағы тәртіп:

1) оқушы сабақ басталмас бұрын өзінің жұмыс орнын және сынып жұмысына барлық қажетті заттарды даярлап қою тиіс;

2) педагог қызметкері сыныпқа кіргенде оқушылар тұрып амандасады және мұғалім сәлемдесіп, рұқсат бергеннен кейін отырады. Сабақ кезінде сыныпқа кірген кез келген үлкен адаммен оқушылар осылайша амандасады;

3) оқушыларға сабақ уақыты тек оқу мақсаты үшін жұмсалыуы тиіс.

Сабақ кезінде шулап отыруға, дауыс көтеруге, өзін және өзгені басқа сөздермен, ойындармен және сабаққа еш қатысы жоқ бөгде нәрсемен алаңдатуға болмайды;

4) оқу үдерісіне қатысы жоқ ұялы телефонды және басқа құрылғыларды пайдалануға болмайды.

Барлық техникалық құрылғыларды өшіріп, ал ұялы телефонның дыбысын сөндіріп үстелден алып тастау қажет. Оқушы ережені бұзған жағдайда педагогикалық қызметкер сабақ кезінде техникалық құрылғыны алып қоюға құқылы. Осы талаптар бірнеше рет бұзылған жағдайда техникалық құрылғы оқушының заңды өкіліне ғана қайтарылады;

5) сабақ кезінде оқушыларға мұғалімнің рұқсатынсыз сыныптан шығуға болмайды. Қажет болған жағдайда оқушы педагогикалық қызметкерден рұқсат сұрауы тиіс.

6) сабақ аяқталуы туралы қоңырау мұғалім үшін соғылады. Тек мұғалім сабақтың аяқталуы туралы хабарлағаннан кейін ғана оқушыларға сыныптан шығуға рұқсат етіледі.

26. Үзіліс кезіндегі тәртіп:

Үзіліс (сабақтар арасындағы уақыт):

- сабақ кестесіне байланысты оқушыларға басқа кабинетке (қажеттілік болғанда) ауысуға;
- оқушылардың денешынықтыруына және демалуына бағытталған, осы мақсатта оқушыларға дәлізде асықпай жүру ұсынылады;

3) тамақтануға;

4) (қажеттілік болғанда) ұялы телефонмен хабарласуға;

5) мектеп кітапханасына баруға арналады.

Үзіліс кезінде:

1) өзге адамдардың демалуына кедергі жасауға, қатты сөйлеуге, ұялы телефонмен де дауыс көтеріп сөйлесуге, айқайлауға, шу көтеруге;

2) бірін-бірі итеруге, туындаған мәселені шешу барысында күш қолдануға рұқсат етілмейді.

27. Асханадағы тәртіп:

1) Зияткерлік мектептің бекітілген жұмыс тәртібі бойынша тамақтану тек арнайы орындарда ғана рұқсат етілген;

- 2) оқушылар жеке бас тазалық ережесін сақтауы тиіс: асханаға сырт киімсіз кіру, тамақтанар алдында қолдарын мұқият жуу;
- 3) оқушылар мектеп асханасына асықпай, итермелемей, кезекті бұзбай барады, асханада шуламайды;
- 4) асханада тазалықты сақтау қажет, өзіңнен кейін үстелді жинап, қоқысты тастамау керек;
- 5) оқушылар буфеттен тамақ алғанда кезекке тұрып, асхана қызметкерлерінің талаптарын орындап, азық-түлікті сатып алу ережесін сақтайды.

28.Сыныптан тыс шараларды өткізу кезіндегі тәртіп:

- 1) Қазақстанда немесе елден тыс мемлекеттерде өткізілетін шараларға оқушылар қатыспас бұрын қауіпсіздік техникасын сақтау бойынша нұсқаулықтан өтуге міндетті;
- 2) Оқушылар жаппай шаралар өткізілу кезінде мұғалімнің, куратордың барлық нұсқауын қатал орындауы, жеке өзінің және айналасындағы адамдардың өміріне қауіп төндіретіндей, кез келген әрекеттерден бас тартуы тиіс;
- 3) оқушылар мектепте және мектептен тыс жерлерде жоғары мәдениет иеленушілері болуы қажет және жергілікті дәстүрлерді, тарихи және мәдени ескерткіштерді құрмет тұтуға міндетті, табиғатқа, жеке және топ мүліктеріне ұқыпты қарауы тиіс;
- 4) оқушылар тәртіп сақтауы тиіс, бекітілген бағыт бойынша қозғалып, топ жетекшісінің белгілеуімен сол топтың орналасқан жерінде қалу қажет;
- 5) жеке бас тазалығын қатаң сақтау керек, денсаулығының төмендеуі немесе алған жарақаты туралы топ жетекшісіне дер кезінде хабарлау қажет;
- 6) ашық түрде от жағуға (алаулар, шырақтар, отшашулар, шартылдақтар, оттар және т.б.), оттың жалындануына себепші болатын химиялық, пиротехникалық және басқа да жарық арқылы берілетін әсерлерді ұйымдастыруға тыйым салынады.

6. Оқушылардың сабақты босатуын рәсімдеу тәртібі

29.Сабақты босатуға дәлелді себептер:

- 1) оқушының сырқаттануы;
- 2) дәрігердің қабылдауына бару (анықтама қағазы);
- 3) отбасы жағдайымен оқу жылында 10 күнге дейін заңды өкілдің жазбаша берілген өтініші және міндетті түрде Зияткерлік мектеп директорының келісімі бойынша сабақтан босатылады;

4) оқу үдерісі аясында өткізілген пәндік олимпиадаларға, жарыстарға және басқа да шараларға қатысу;

5) мектептен тыс ұйымдардың пәндік олимпиадаларға, жарыстарға және басқа да шараларға қатысуы туралы тапсырыс.

30. Оқушы сырқаттануына байланысты сабақты босататын болса, ауырған күні бірден кураторға айтып, ал сабаққа келген бірінші күні анықтама әкелуі тиіс.

31. Оқушы сабақты Зияткерлік мектептің өткізіп отырған пәндік олимпиадаларына, жарыстарына және басқа да шараларға байланысты босататын болса, себебін куратор күнделікке жазады.

32. Оқушы мектептен тыс ұйымдардың тапсырысы бойынша сабақты босататын болса төмендегідей тәртіп жүзеге асады:

1) оқушының заңды өкілі Зияткерлік мектеп директорының атына жазбаша түрдегі өтінішін береді, оған мектептен тыс ұйымның ресми тапсырысы қоса тіркеледі;

2) заңды өкілдің өтініші куратормен келісілгеннен кейін Зияткерлік мектеп директорының бұйрығы шығарылады.

33. Заңды өкілдер оқушының сабақты босатқан күндеріндегі бағдарлама материалының меңгерілуіне толық жауап береді.

34. Себепсіз босатылған күндер туралы куратор күнделікке жазады.

Заңды өкілдердің біреуі күнделіктегі жазумен танысқаннан кейін өз қолын қоюы тиіс. Оқушылар себепсіз сабақтарды босатқаны үшін аталған Ережеде қарастырылғандай тәртіптік жауапкершілікке тартылады.

Оқушы сабақты себепсіз қайта босататын болса Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2009 жылдың 14 наурызындағы қаулы және №317 Ережеге сәйкес Зияткерлік мектептен шығарылады.

7. Оқушыларды марапаттау (ынталандыру)

35. Зияткерлік мектептің оқушылары оқуда жоғары нәтиже көрсеткені үшін, шығармашылық табыс, спортта, қоғам өмірінде белсенділік танытқаны үшін марапатталады.

36. Марапат түрлері:

1) алғыс жариялау;

2) құрмет грамотасымен, мадақтау қағазымен марапаттау;

3) «Жыл оқушысы» атағын беру;

5) «Жыл шаңырағы» атағын беру;

4) ДББҰ ғаламтор ресурсында, бұқаралық ақпарат құралдарында марапат туралы мақалалардың басылуы.

37. Зияткерлік мектеп оқушыларының тәртіптері мен жетістіктері бойынша марапаттауды Мадақтау комиссиясы басқарады.

38. Мадақтау комиссиясының құрамы мен жұмыс уақыты әр оқу жылында Зияткер мектептердің директорларының бұйрығымен бекітіледі.

Мадақтау комиссиясының төраға басқарады, ал оның құрамына мұғалімдер, кураторлар, Зияткерлік мектептің оқушылары, әр екі жыл сайын ауысып отыратын ата-аналар комитетінің өкілдері кіре алады.

Мадақтау комиссиясы мүшелері өздерінің қызмет әрекетін 2 жыл өтеусіз негізде атқарады.

Мадақтау комиссиясы құрамына тағайындалған адам тағайындалу мерзімі аяқталғаннан кейін Мадақтау комиссиясы құрамына қайтадан сайлана алмайды.

39. «Жыл оқушысы» атағын беруге кандидатты «Шаңырақ» оқушылар қауымдастығында талқылап, Зияткерлік мектептің педагогикалық кеңесінде қаралып, тізім ағымдағы оқу жылының соңғы айының 10-на дейін Мадақтау комиссиясына тапсырылады.

Мадақтау комиссиясы ұсынылған кандидаттар тізімнен оқушыларды анықтап, бірінші, екінші, үшінші орындарды береді

Мадақтау комиссиясы ұсынылған кандидаттар тізімінен ең жақсы бір «Шаңырақ» оқушылар қауымдастығын анықтайды және атақ береді.

40. «Жыл шаңырағы» атағын оқушылар қауымдастығы Кеңесінде, Зияткерлік мектептің педагогикалық кеңесінде талқылап, тізім ағымдағы оқу жылының соңғы айының 10-ына дейін Мадақтау комиссиясына тапсырылады.

Кандидаттарды талқылау кезінде пікірлер сәйкес келмеген жағдайда «Шаңырақ» оқушылар қауымдастығы Кеңесінің пікірі есептеледі.

41. Көпшілік алдында мадақтау сыныпта, «Шаңырақ» оқушылар қауымдастығында, мектеп жиналыстары, педагогикалық кеңес кезінде де ұйымдастырылады.

42. Зияткерлік мектептің директоры бұл Ережеде қарастырылмаған өзге де мадақтау түрлерін ұйымдастыруына болады.

43. Жеке және жалпы (ұжымдық) түрдегі, сондай-ақ оқушыға бір уақытта бірнеше мадақтау түрлерін қатар да жүргізуге болады.

44. Мадақтау келесі тәртіпте қолданылады:

1) мадақтау, педагогикалық жұмыскердің ауызша алғысынан басқа, Зияткерлік мектептің директорының бұйрығымен жарияланып, оқушының жеке бас ісіне жазылады.

2) Мадақтау туралы бұйрық оқушының заңды өкіліне, ұжымға салтанатты жағдайда хабарланады.

8. Оқушылардың жауапкершілігі

45. Тәртіп бұзушылық ауырлығы жағынан 3 сатыға бөлінеді:

- Жеңіл;
- Елеулі;
- маңызды.

46.46. Жеңіл-желпі тәртіпсіздікке жататындар:

- 1) Сабақ үстінде тәртіп бұзушылық;
- 2) үнемі сабаққа (тоқсанына 3 реттен көп) сапжиынға, таңертеңгілік жиынға, мектепішілік шараларға кешігу;
- 3) Қабылданған бірыңғай мектеп киім үлгісінесай киінбеу, салақ, ұқыпсыз болу;
- 4) мектепте сырт киім және бас киіммен жүру;
- 5) себепсіз үй тапсырмасын орындамай келу;
- 6) Тамақ пен сусынды арнаулы орыннан басқа жерде қабылдау;
- 7) Зияткерлік мектептің аумағында, одан тыс жерлерде, ғимарат ішінде мінез-құлық ережесін бұзу;
- 8) сабақта, сабақтан тыс сағаттарда оқу үрдісін алаңдататын ұялы байланыс құралын, электронды ойындар мен өзге де құрылғыларды қолдану;
- 9)
- 10) Зияткерлік мектептің ішкі актісінде қарастырылған мектеп компьютерін қолдану ережесін бұзу.

47. Елеулі тәртіпсіздікке жататындар:

- 1) Жеңіл-желпі тәртіпсіздікке жататын тәртіп бұзушылықтың қайталануы;
  - 2) сабақты, элективті курстарды және үйірмелер мен секцияларды, клубтарды себепсіз босату (тоқсанына 3 реттен көп)
- 2) мектеп әкімшілігі мен куратордың рұқсатынсыз мектептен кету;
- 3) құмар ойындар;
- 4) Зияткерлік мектептің мүлкін, заңды және жеке тұлғаның мүлкін байқаусызда бүлдіру;
- 5) мемлекеттік рәміздерді, мемлекеттік әнұранды білмеу және оны орындаудың ережесін сақтамау;
- 6) мектеп қауымдастығы мүшелері мен Зияткерлік мектептің қонақтарының ары мен намысына тию;
- 7) ерсі сөздер мен базиналық, қалыпты емес лексиканы қолдану;
- 8) Зияткерлік мектеп пен оның оқушылары, жұмысшыларының арын таптайтын материалдар тарату;
- 9) жеке мәліметтер, фотосуреттер, аудио, бейнежазылымдар, түсірілім сақтау, оқушылар арасында және өзге адамдармен желісіз құрылғылармен (ИК-порт, Bluetooth, радиожилік т.б.), сондай-ақ ақылы бұқаралық ақпаратқа, соның

ішінде осындай әрекеттен құқығы бұзылатын бүкіләлемдік жаһандық желіде оқушылардың, жұмыскерлердің, Зияткерлік мектеп әкімшілігі мен өзге де заңды және жеке тұлғаның алдын ала келісімінсіз ақпарат беру.

10) Зияткерлік мектептің академиялық адалдық Ережесін сақтауды бұзу;

11) міндетті қоғамдық-пайдалы жұмыс пен шаралардан (сынып бөлмесін, аумақты жинау, әлеуметтік тәжірибелер) бас тарту.

48. Маңызды тәртіпсіздікке жататындар:

1) Елеулі тәртіпсіздікке жататын тәртіпбұзушылықтың қайталануы;

2) біреулерді тілі, гені, ұлты, діні және басқа да белгілерімен кемсіту;

3) діни көзқарасын таңу және көзін жеткізу, ұлтаралық жауластыруды өршіту, үгіт пен зорлық;

4) Шылымға, ішімдікке немесе нашақорлыққа деген қандайда бір қатысының барлығы, сабаққа мас, наша шеккен және уланған қалыпта келу;

5) қару, жарылғыш зат, пиротехникалық, химиялық, өрт туғызатын заттар, темекі өнімі, спирттік ішімдіктер, наша, уландырғыш заттар мен улар, жануарлар, жәндіктер әкелу;

6) құны 5 АЕК-тен көп бағалы заттар (мобильді аппараттар, фото мен бейнекамера, бағалы заттар, кесек ақша) әкелу;

7) Зияткерлік мектептің, мектеп қауымдастығы мүшесінің, заңды және жеке тұлғаның мүлкін қасақана бүлдіру;

8) мектеп қауымдастығы мүшесіне, өзге де заңды және жеке тұлғаға психологиялық және физикалық зиян шектіру;

9) ұрлық, бөгде біреудің, мектеп қауымдастығы мүшесінің, заңды және жеке тұлғаның заттарын рұқсатсыз пайдалану;

49. Тәртіп бұзушылықтың алдын алу жұмыстарын ұйымдастыру, Зияткерлік мектепоқушылары арасында тәртіпті нығайту мақсатында Тәртіп комиссиясы құрылады.

50. Тәртіп комиссиясы құрамы мен жұмыс уақыты Зияткерлік мектеп директорының бұйрығы негізінде әр оқу жылында бекітіліп отырады.

Тәртіп комиссиясын төраға басқарады, оның құрамына мұғалімдер, кураторлар, ата-аналар комитетінің өкілдері кіре алады.

Тәртіп комиссиясы мүшелері өздерінің қызмет әрекетін 2 жыл өтеусіз негізде атқарады.

Тәртіп комиссиясы құрамына тағайындалған адам тағайындалу мерзімі аяқталғаннан кейін Тәртіп комиссиясы құрамына қайтадан тағайындала алмайды.

51. Тәртіп комиссиясы қажет болған жағдайда Төрағаның шақыруымен өз мәжілістерінде құзырына жататын мәселелерді талқылайды.

Тәртіп комиссиясы төмендегі сұрақтарды қарастырады:

Оқушылар арасындағы тәртіп бұзушылықты, тәртіп бұзушылықты ескертуге бағытталған тәрбие және алдын алу жұмыстарының жағдайын зерттейді және талдайды;

Мектеп оқушыларының тәртіп бұзушылығына байланысты кикілжің жағдайларды қарастырады;

Оқушылардың тәртібін нығайту, ішкі тәртіп Жарғысы және Ережесін сақтау сұрақтарын қарастырады;

Оқушылардың жеке істерін – тәртіп бұзушылықтарын қарастырады және сәйкесінше шара қолдануға байланысты тәртіптік жазаға пікір ұсынады;

Зияткерлік мектеппен оқушылардың заңды өкілі арасындағы байланыс негізінде кураторлардың тәртіпті нығайту мен алдын алу бойынша жұмыстарының жағдайын тыңдайды;

Кәмелеттік жасқа толмағандар ісі бойынша есепке алынған жасөспірімдердің мінез-құлқын бақылайды;

Тәртіп бұзуға бейім жасөспірімдерді спорттық секцияларға, үйірмелерге т.б. тартады;

Қиын жас өспірімдермен жеке жұмыс ұйымдастырады;

Жайсыз отбасылармен алдын алу жұмыстарын жүргізеді.

52. Тәртіп комиссиясының мәжілісі мүшелерінің үштен екісі қатысқан жағдайда толық құқылы болады.

Тәртіп комиссиясының шешімі мәжіліске қатысқан оның мүшелерінің көпшілік дауысымен қабылданады.

53. Тәртіп бұзушылықты қарастырудың негізі болып табылады:

- Зияткерлік мектеп директорының атына оқушылардың, педагог – қызметкерлердің, жәбірленген жақтан немесе басқа да тұлғалардың атынан түскен шағым, хабарлама;
- Тәртіпсіздік әрекет жасаған оқушылардың өтініші (хабарламасы).

54. Тәртіп комиссиясы оқушының тәртіптік жауапкершілікке тартылуы мүмкін екендігі туралы заңды өкілдерінің біріне ескертуге және оқушының жазбаша түрде 1 (бір) күннің ішінде түсініктеме жазуын талап етуге міндетті, оны оқушы заңды өкілімен бірге 1 күн ішінде тапсыруға міндетті. Оқушы түсініктеме беруге қарсы болған жағдайда Зияткерлік мектеп қызметкерлерінен үш тұлғаның қол қоюымен расталған акт жасалады.

55. Оқушы жазбаша түрде түсініктеме беруге қарсы болған жағдайда оған тәртіпсіздігі жөніндегі шараны қолдануға кедергі жасалмайды.

56. Зияткерлік мектеп қызметкерінің (мысалы, тәртіпсіздік әрекет жасаған оқушыға қатысты) тәртіпсіздік әрекетті қарауына оның нәтижесін етуге немесе жанама қызығушылық қатысы бар мүдделі тараптарға жол

берілмейді. Көрсетілген талаптарды сақтамаған жағдайда тәртіпсіздік әрекетті қарастыру нәтижесі жарамсыз деп есептеледі.

57. Жасалған тәртіпсіздік әрекетін қарастыру барысында Тәртіп комиссиясы келесі жағдайларды тағайындайды:

- тәртіпсіздік әрекеті (тәртіпсіздік фактісі) шынайы орын алды ма;
- 2) ол қайда, қашан, қандай жағдайда және қандай мақсатпен (орны, уақыты, жағдайы) жасалды;
- 3) ол неден көрінді;
- 4) тәртіпсіздік әрекетін жасаған тұлға;
- 5) нақты оқушының әрекет (әрекетсіз) кезіндегі кінәсі, тәртіпсіздікті бірнеше тұлға жасаған жағдайдағы әр оқушының кінәлілігінің түрі мен деңгейі;
- 6) тәртіпсіздік әрекеттің салдары қандай;
- 7) оқушының жауапкершілік кінәсін жеңілдететін және ауырлататын жағдай;
- 8) оқушыны тәртіптік жауапкершіліктен босатылуы мүмкін жағдай;
- 9) оқушының бұрынғы және бұдан соңғы тәртібі;
- 10) тәртіпсіздік әрекетінің жасалуына мүмкіндік жағдай туғызған себептер мен жағдайлар;
- 11) тәртіпсіздік әрекетін дұрыс және әділ тұрғыда қарастыру үшін маңызы бар басқа да фактілер.

58. Тәртіп мәселесіне қатысушыларының біреуі келмей қалған жағдайқарастыруды кейінге қалдыру үшін негіз бола алмайды. Бұл жағдайда басқа тұлғалардан алынған түсініктемелер мен бар материалдар қарастырылып зерттеледі.

59. Тәртіп комиссиясы кез келген тәртіпсіздік әрекетті істеу белгілерінің болуы немесе болмау жағдайына қатысты маңызы бар дәлелі ретінде мәлімдеулер, факт мәліметтердің негізінде тәртіп бұзушылықты тағайындайды.

60. Дәлелдер ретінде рұқсат етіледі:

- 1) оқушының түсіндірмесі;
- 2) куәлердің түсіндірмесі;
- 3) заттай дәлелдер;
- 4) құжаттар.

Түсіндірмелер — бұл ауызша немесе жазбаша түрде хабарланатын оқушының тәртіпсіздік әрекетіне және тәртіптік жауапкершілігіне қатысы бар мәліметтер. Заттай дәлелдер ретінде кез- келген заттар таныла алады:

- тәртіпсіздік әрекетін жасаған кезде қолданылған;
- оқушының әрекеті бағытталған жағдайлар;
- тәртіпсіздік әрекетін жасау нәтижесінде алынған ақша, құнды және басқа да мүліктер;

- тәртіпсіздік әрекетінің іздері сақталған заттар және құжаттар.

Құжаттар — бұл тәртіп жөніндегі жаза қолдану туралы сұрақты шешу үшін жазбаша түрде мазмұндалған маңызы бар мәліметтер. Құжаттар жазбаша түрде, сондай-ақ басқаша түрде тіркелген мәліметтерді білдіруі мүмкін. Оған фото және кинотүсірілімдер, аудио және бейнежазбалар, басқа да ақпарат тасушы көздер сияқты материалдарды жатқызуға болады.

61.61. Тәртіп жөніндегі жазаға егер Зияткерлік мектеп оқушысы ауырған жағдайданемесе себепті жағдайлар негізінде (ем қабылдауда болу, туған немесе туысқан адамдарының қазасына баруы, қарсы тұруға болмайтын жағдайлар- форс- мажор) тыйым салынуы мүмкін.

62.62. Тәртіп комиссиясы тәртіп бұзған оқушыға бұл Ереженің

Қосымшасына сәйкес тәрбиелік шаралар қолданады.

Тәртіп комиссиясының шешімі бойынша бір тәртіп бұзушылыққа жауап ретінде ықпал ететін бір түрі немесе жиынтық бірнеше түрі қолданылуы мүмкін.

Егер тәрбиелік шаралар әсер етпеген жағдайда Тәртіп комиссиясы тәртіп жөніндегі жаза шараларын қолдануға құқылы.

63. Тәртіп жөніндегі жаза шараларына мыналар жатады:

- көпшілік алдында кешірім сұрау міндетін қою;
- ескерту;
- сөгіс;
- қатаң сөгіс;
- мектептен шығару.

64.64. Тәртіп комиссиясының оқушыны мектептен шығару түріндегі шара қолдану туралы қорытындысы шыққан жағдайда, кезектен тыс Педагогикалық кеңес отырысы шақырылады. Педагогикалық кеңестің шешімі бойынша оқушы Зияткерлік мектептен шығарылуы мүмкін.

65. Тәртіпсіздік әрекеттері қарастырылған оқушының, сондай-ақ оның заңды өкілдерінің құқығы бар:

тәртіп бұзушылықты қарастырудың жүруімен танысуға, түсіндірмелер беруге, өтініш білдіруге, дәлелдер келтіруге;

түсіндірмелер беруден бас тарту жағдайында Тәртіп комиссиясының мүшелері оқушының түсіндірме беруден бас тартқандығы туралы хаттама толтырады; шешім қабылданғанға дейін Тәртіп комиссиясының жұмыс нәтижесін жарияламауды талап етуге;

оқушыға қатысты шығарылған бұйрықтардың және басқа да құқықтық актілердің көшірмесін алуға.

66.66. Егер оқушының тәртіпсіздік әрекеттерінен қылмыстық жаза немесе әкімшілік жаза құрамының белгілері байқалатын болса, Зияткерлік

мектептің директоры бұл туралы заң орындарының қызметкерлеріне ескертеді.

- 67.67. Оқушыға тәртіп жөніндегі жаза шараларын қолдану туралы шешім Тәртіп комиссиясының немесе Педагогикалық кеңестің қорытындысы, олардың жасаған тәртіпсіздік әрекеттерінің фактілік дәлелдерінің мазмұнын құраған материалдар негізінде Зияткерлік мектеп директорының жазбаша бұйрығымен бекітіледі.
68. Оқушыға тәртіп жөніндегі жазаны қолдану туралы негіздеме көрсетілген бұйрықтың көшірмесі оқушыдан, оның ата-анасынан (заңды өкілдерінен) оны алғандығы туралы қолхат алу арқылы беріледі. Оқушы бас тартқан жағдайда оның ата-анасы (заңды өкілдері) бұйрықтың көшірмесімен қолхат беру барысында танысады, тапсырыс хат негізінде табыс етілгені туралы ескертумен пошта арқылы жіберіледі.
69. Егер оқушы бұны оқуға деген адал көзқарасымен және тағы да бір тәртіп бұзушылық болдырмаған жағдайда Зияткерлік мектеп директоры өзінің бастамасы бойынша, педагог қызметкердің, оқушылардың өзін-өзі басқару ұйымының өкілдерінің өтіншісі бойынша оқушыдан тәртіп жөніндегі жазаны мерзімінен бұрын алып тастауға құқығы бар.
70. Тәртіп жөніндегі жаза алынып тасталған сәттен бастап немесе соңғы тәртіп жөніндегі жаза қолданылған күннен бастап алты ай өткен соң ол оқушы тәртіп жөнінде жазасы жоқ деп есептелінеді.

9. Оқушының заңды өкілдерімен өзара әрекеттестік ұйымы

10. Зияткерлік мектептің педагогикалық қызметкерлерінің, әкімшілігінің оқушының заңды өкілдерімен өзара әрекеттестік ұйымының міндеттері төмендегідей болып табылады:
- мектептің өзін-өзі басқару ұйымының көмегімен заңды өкілдерін оқу үрдісіне (ата-аналар комитеті, қамқоршылық кеңес, мадақтау жөніндегі және тәртіп жөніндегі комиссия) тарту;
  - заңды өкілдеріне оқушыны тәрбиелеудегі педагогикалық білім мен іскерлік туралы (ата-аналар мектебі, ересектер мен балалардың өзара психологиялық қарым-қатынас аспектілері туралы бейнематериалдар) білім беру;
  - оқу үрдісінде заңды өкілдердің жеке және кәсіби тәжірибесін қолдану;
  - сыныптың, «Шаңырақ» оқушылар қауымдастығының іс-шараларына қатыстыру арқылы ата-аналардың белсенді ұстанымдарын қалыптастыру.

72. Оқушылардың заңды өкілдері мен Зияткерлік мектеп педагогикалық қызметкерлерінің, әкімшілігінің әрекеттестік ұйымы төмендегідей болжам жасайды:

- оқушының тәрбиесі бойынша жанұясының мүмкіндігін анықтау мақсатында зерттеу жүргізу;
- оқушы- ата- ана және жанұядағы жағымдықарым –қатынасты жақсарту сұрақтары бойынша оқушының заңды өкілдеріне кеңес беру.

73. Зияткерлік мектеп әкімшілігі, педагогикалық қызметкерлері оқушының келеңсіз әрекеттеріне қатысты оны түзету және қайталауды болдырмау мақсатында оның заңды өкілдеріне балаларының тәртібіне байланысты бірлескен шаралар қолдану туралы хабарлауға міндетті.

Оқушының заңды өкілдері мен Зияткерлік мектеп өкілдерінің кеңесу мақсатындағы әңгімелесуі өткізіледі.

10. Оқушының заңды өкілдерінің міндеттері, құқығы

74. Оқушының заңды өкілдерінің құқығы бар:

- 1) мектептің оқу үрдісіне, өзін- өзі басқару ұйымының жұмысына қатысуға;
- 2) Зияткерлік мектеп жұмысын жақсарту бойынша ұсыныстар білдіруге;
- 3) оқушының үлгерімі, тәртібі және оқу жағдайына байланысты ақпараттар алуға;
- 4) оқушының қызығушылығы мен құқығын қорғауға;
- 5) оқушыны өзге мектепке ауыстыруға;
- 6) келісім негізінде оқушыларға арналған қосымша білім беру қызметтерін алуға;

75. Заңды өкілдер міндетті:

- 1) Осы Ережені сақтауға және ДББҰ Жарғысымен, Зияткерлік мектеп Ережесімен бекітілген талаптарды орындауға;
- 2) оқушыны тәрбиелеу мен оқыту барысында Зияткерлік мектепке қолдау көрсетуге;
- 3) оқушыны зиянды әдеттерден сақтай отырып оның денсаулығы мен қауіпсіздігіне қамқорлық жасауға;
- 4) оқушының оқуы мен өміріне қауіпсіз жағдайлар туғызуға, оның интеллектуалды және физиологиялық дамуын, рухани қалыптасуын қамтамасыз етуге;
- 5) оқу аптасындағы оқушының сабақ және пән бойынша күнделікті сабақ кестесін білуге;
- 6) сабақ басталғаннан 10 минут бұрын мерзімде оқушының уақтылы сабаққа келуін қамтамасыз етуге;

- 7) оқушы тарапана сабақ үрдісіне қатысы жоқ бөгде заттардың мектепке әкелінбеуін қадағалауға;
- 8) сабақ кезінде оқушыны ұялы телефон қоңырауларымен мазаламауға;
- 9) оқушы тарапынан Зияткерлік мектеп сабақтарына қатысуын қамтамасыз ету, сабақты босату себепті болған жағдайда растаушы құжаттарды ұсынуға. Босатқан күндердегі оқу бағдарламасы материалдарын оқушы тарапынан меңгерілуін қадағалауға;
- 10) ата-аналар жиналысына қатысуға және әрбір тоқсан сайын үлгерім табеліне қол қоюға;
- 11) оқушы кураторымен үнемі байланыста болуға, күн сайын баланың күнделігін тексеруге және соның растауы ретінде күнделікке қол қоюға. Куратордан оқушы жайлы ақпаратты электронды пошта, ұялы телефон арқылы хабарласып алған жағдайда жауап жазу арқылы растауға;
- 12) педагог қызметкерлер және куратормен алдын ала келісім бойынша сабақтан тыс уақытта жолығуға;
- 13) міндетті алдын алу шаралары бойынша жүргізілетін егулерден бас тарту жағдайларында мектептің медициналық кабинетіне медициналық немесе алдын алу егулерінен бас тартуды жазбаша түрде Зияткерлік мектеп директоры атына ұсынуға;
- 14) Зияткерлік мектеп мәртебесі мен дәстүрлерін қолдауға;
- 15) Зияткерлік мектеп мұғалімдерінің және басқа да қызметкерлерінің ары мен абыройын құрметтеуге;
- 16) Зияткерлік мектепке, мектеп қоғамдастығы мүшелеріне, өзге жеке немесе заңды тұлғаларға оқушы әрекеті салдарынан келген шығындарды өтеуге;
- 17) Зияткерлік мектептің аумағына шекаралас орналасқан аумақта жолда жүру ережесін сақтауға, машиналарды Зияткерлік мектеп аумағына қоймауға;
- 18) оқушы тарапынан елеулі немесе ауыр түрде тәртіп бұзушылық жасалса, зардап шегушілерден жазбаша немесе ауызша түрде кешірім сұрауға.

- **Даулы мәселелерді шешу**

76. Оқушылар өздігінен немесе өздерінің заңды өкілдері арқылы Зияткерлік мектеп әкімшілігіне жүгінуге құқылы;

- 1) оқу үрдісін жетілдіру, сабақты оқыту сапасы, кітапхананы, асхананы пайдалану тәртібі, медициналық және Зияткерлік мектеп қызметтерінің өзге құрылым қызметтері, оқушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету және оқушылардың мүддесін көздейтін басқа да сұрақтар бойынша өтініш білдіруге;
- 2) Зияткерлік мектеп оқушылары мен қызметкерлеріне шағымдануға.

77. Оқушылар тарапынан түскен даулы мәселелерді қарастыру оқушы немесе оның заңды өкілінен мәселенің барлық мән-жайы толық және нақты фактілермен бекітілген өтініштің негізінде жүргізіледі.
78. Жасырын түрде түскен сұраныстар Зияткерлік мектеп әкімшілігімен қарастырылмайды.
79. Оқушылар немесе олардың заңды өкілдерін қабылдау Зияткерлік мектеп Әкімшілігі сол Зияткерлік мектеп директорымен бекітілген кестеге сәйкес, айына ең кемі бір рет жүргізеді.

12. Қорытынды ережелер

13. Осы Ережелер ДББҰ Басқармасы бекіткен күннен бастап күшіне енеді.

81. Бұзақылық жасаған тұлғаның жауапкершілігін жеңілдететін немесе басқа тәсілмен оның жағдайын оңды қылатын, бұзақылығы үшін тәртіптік өтеуді жоққа шығаратын Ереженің кері күші бар, атап айтқанда, ол осы Ережелер күшіне енгенше, сәйкес қылмыс жасаған тұлғаларға арналады.

82. Аталмыш Ережелер күшіне енгізілген уақытқа дейін жүргізілген тәртіп жөніндегі жұмыс тәртіп бұзушылықты қарастыру басталған күні әрекет еткен Ережелерге сәйкес іске асырылады.

Мазмұны

Кіріспе	3
1. Оқушылардың тәртіп бұзушылығы: мәні мен мазмұны	4
2. Орта білім беру ұйымдарындағы тәртіп бұзушылықты реттеу: халықаралық және отандық тәжірибе	6
3. Орта білім беру ұйымдарында білім алушылардың тәртіп бұзушылығы кезінде әрекет ету алгоритмі	14
Қорытынды	23
Пайдаланған әдебиеттер тізімі	24
Қосымша	25